

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

N:o 2 / Årgång 14

M a j 1 9 3 9

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sid.
<i>Adell, A.</i> : Predika-preludiera	35
—»— Kyrkomötets handbok	105
—»— Svensk evangelisk tidegård	141
<i>Cederbom, E. H.</i> : Koralsången 1938	13
<i>Cnattingius, B.</i> : Nutida strävanden i den textila kyrkl. konsten	46
—»— Kyrklig konstlitteratur under 1938	134
—»— Altarets ljus	148
<i>Dahlqvist, S.</i> : Kyrklig skrud och prydnad	124
<i>Estborn, S.</i> : Bönboksforskningen fortsätter	167
<i>Giertz, B.</i> : Bibelordet i mässan	1
<i>Hellerström, A. O. T.</i> : Den fortsatta revisionen av kyrko-	
handboken	52
—»— Rytmiseringen av Dies iræ	114
<i>Johnson, I.</i> : Svensk orgelmusik: C. J. Moberger	119
—»— Kyrkomusikermötet i Köpenhamn	130
<i>Peters, K.</i> : Introitusantifonier	4, 41
—»— Gudstjänstlivet i Jerusalem	152
<i>Rosendal, G.</i> : Svensk tidegård	88
<i>Rosenquist, C. E.</i> : Småorglar för kapell	163
<i>Runbäck, A.</i> : Båstads kyrkas orglar	78
<i>Strömberg, B.</i> : Den västsvenska förkunnelsen	94
<i>Svanholm, S.</i> : Svenskt körarbete under 1938	10
<i>Weman, H.</i> : Dies iræ, dies illa	60
<i>Wentz, H.</i> : En ny sång	68
—»— Ett hymnologiskt storverk	91
—»— Grundtvigstudier	171
—»— Ur väckelsetidens sång	175
<i>Ahlén, W.</i> : Svensk orgelkonst under 1938	6

RECENSIONER

ANMÄLD LITTERATUR

	Sid.		Sid.
<i>Adell, A.</i> : Bibeln i vår högmässa-		<i>Adell, A. och Peters, K.</i> : Veckans	
gudstjänst	25	tideböner	88

	Sid.		Sid.
<i>Bachmann, L. G.</i> : Der Thomas-kantor	139	<i>Lövgren, O.</i> : Våra psalm- och sångdiktare:	
<i>Congar, M. J.</i> : Divided Christendom	138	—: Nils Frykman	175
<i>Hansen, U.</i> : Grundtvigs Salmedigting	171	—: Fredrik Engelke	177
<i>Hanzén, J. J:son</i> : Järvsö kyrka och dess föregångare	97	<i>Mersh, E.</i> : Le corps mystique du Christ	137
Haus Gottes, Ein Ratgeber	97	<i>Nilsson, P.</i> : Klerker, sångare, knecktar	96
Kyrkans år, utg av G. Rosendal	178	<i>Nyman, Th.</i> : Johan Niklas Byström	180
Libraria: Kyrklig konst	28	<i>Romdahl, A. L.</i> : Bildkonsten under 1600-talet	136
Le visage du Christ	179	<i>Spittel, R.</i> : Der Friedhof der evang. Gemeinde	97
<i>Lindquist, D.</i> : Studier i den svenska andaktslitteraturen	167	<i>Stenberg, R.</i> : Våra medeltida kyrkor före de gotiska katedralerna	27

ANMÄLD MUSIK

	Sid.		Sid.
<i>Allegrì, Gr.</i> : Miserere	182	<i>Krebs, J. L.</i> : Orgelwerke	181
<i>Bengtsson, C.</i> : Vi tacke dig	180	<i>Langerud, R.</i> : Toccata	181
<i>Berg, G.</i> : Inför dig vår herde står	184	<i>Lindblad, A. F.</i> : Om vinterkväll	184
—: Min synd, o Gud, mot dina bud	184	<i>Lundell, Carl</i> : Fröjdens Herranom	184
<i>Blennow, Fr.</i> : I himmelen	185	<i>Lundvik, H.</i> : På rosor gå vi fram	184
—: Sig fröjde nu	185	<i>Nyvall, J.</i> : Två koralpartitor	186
<i>Boberg, A.</i> : Adventskantat	184	—: En dunkel örtagård	180
—: De tre sista bönerna i Fader vår	183	<i>Olson, D.</i> : Jag vill lova och prisa	183
—: Saliga äro de som höra Guds ord	183	—: Kantat vid kyrkas återinvigning	185
<i>Crüger, J.</i> : Jubla högt	182	<i>Pretorius, M.</i> : Gud trefaldig statt oss bi	182
<i>Buxtehude</i> In dulci júbilo	182	<i>Raasted, N.</i> : Orgelsonate a tre voci	27
<i>Ditlevsen, F.</i> o. <i>Viderø, F.</i> : Orgelmusik I	26	<i>Roman, J. H.</i> : Beati omnes	183
<i>Franck, M.</i> : Hosianna	182	—: Davids psalm 37	183
<i>Hambraeus, A.</i> : 4 andl. sånger	186	—: Davids psalm 117	185
<i>Hamburger, P.</i> o. <i>Godske-Nielsen</i> : Orgelmusik til Gudstjenestebrug II	181	<i>Runbäck, A.</i> : Var kristtrogen fröj- de sig	183
<i>Hassler, H. L.</i> : O värld begråt din synd	182	—: Lov vare dig, o Jesu Krist	183
<i>Jonsson, J.</i> : Vi äro stoft i den Eviges hand	186	—: O Herre Gud oss nådig var	183
<i>Karg-Elert, S.</i> : Passacaglia & Fugue on B-A-C-H		—: Nu stige jublets ton	183
		—: Förlossningen är vunnen	183
		<i>Runbäck, A.</i> o. <i>Ahlén, W.</i> : Postludier III	26
		<i>Salonen, S.</i> : 10 små koralmotetter	186

	Sid.		Sid.
<i>Schütz, H.</i> : Jag är det sanna vin- trädet	182	—: Lovsjungen Herren	185
—: Mitt fasta hopp till Herren står	182	—: Tolv koralmotetter	185
<i>Svanfeldt, N. G.</i> : Tre julvisor ...	184	<i>Söderman, A.</i> : Kyrie eleison	184
<i>Söderholm, V.</i> : Fem andl. sånger	185	<i>Thuner, O. E.</i> : 60 Forspil	26
—: Stabat mater	185	<i>Widéen, I.</i> : Mässa för solo, kör och violin	27
—: Vi tillbedja dig, o Kriste ...	185	—: Largo för violin	187
—: Dem som slutat livets strid ...	185	<i>Wikander, D.</i> : Två koralmotetter	184
—: Hur fröjdar sig i templets famn	185	—: Välsignat vare Jesu namn ...	184
		—: Sitt öga Jesus öppnat har ...	184

Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv

Organ för Kyrkosångens Vänner

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 48-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i februari, maj, september och december.

Red. adr.: Söderköping. Rikstel. 59. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt. 111. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr. 4: 50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a.: Tillägnan. — Kyrkoherde A. Adell, Söderköping: Predika-preludiera. — Kyrkoherde K. Peters, Söndrum: Introitusmelodier. — Intendenten B. Cnattingius, Linköping: Nutida strävanden i den textila kyrkliga konsten. — Kyrkoherde A. O. T. Hellerström, Danderyd: Den fortsatta revisionen av kyrkohandboken. — Domkyrkoorganist H. Weman, Uppsala: Dies irae, dies illa. — Kyrkoherde H. Wentz, Höör: En ny sång. — Kantor A. Runbäck, Båstad: Båstads kyrkas orglar. — Kyrkoherde G. Rosendal, Osby: Svensk tidegård. — Kyrkoherde H. Wentz: Ett hymnologiskt storverk. — Pastor B. Strömberg, Lund: Den västsvenska förkunnelsen. — Recensioner. — Ny upplaga av Strängnäs-Missalet. — Årets kyrkomusikfester.

3 NYA KYRKOMUSIKALISKA STANDARDVERK:

ORGELMUSIK, Band 1, preludier och koralbearbetningar från 1600-talet av *Buxtehude*, *Frescobaldi*, *Prætorius* med flera, i urval av mag. art. Finn Ditlevsen och mag. art. Finn Viderø. Innehåller 54 fria preludier och utgångsstycken jämte 24 koralbearbetningar de flesta tekniskt lätta och användbara även för mindre instrument Kr. 6: —

KORALSTUDIER för orgel av *Anders Bond*, postludier och preludier i anslutning till 15 svenska koraler. Av en enhällig skandinavisk kritik livligt rekommenderade till åtanke av alla organister i deras utövning av kallet Kr. 3: —

VAD LJUS ÖVER GRIFTEN, introduktion, fuga och koral för orgel till psalm 102, ett nytt betydande verk av *Daniel Olson* Kr. 2: 50

CARL GEHRMANS MUSIKFÖRLAG

Vasagatan 46, Stockholm

Herman Nordfors & Co. Kyrkorgelfabrik

LIDKÖPING

Tel. Kontoret 145 Bostaden 592

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner och efter fullt tillförlitliga system av såväl pneumatiskt som mekaniskt. Elektr. bälgläktar insätts med garanti för tyst gång. Ombyggnader, restaureringar av äldre verk utföras omsorgsfullt. Dispositioner efter såväl äldre som de nya orgelprinciperna jämte kostnadsförslag på begäran kostnadsfritt.

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGGARE

Nya Varvet

Tel. Göteborg 14 47 50

Tillverkar kyrkorglar.

Utför alla i yrket förekommande arbeten.

BISKOP
GUSTAF AULÉN

den svenska liturgiska och kyrko-
musikaliska förnyelsens förkämpe

och främjare, ägnas på hans

s e x t i o å r s d a g

den 15 maj 1939

vördsam hyllning av Tidskrift för
kyrkomusik och svensk gudstjänst-

liv samt av dess medarbetare

bland författare och

tonsättare.

A d m u l t o s a n n o s .

Predika-Preludiera.

Predika är prästs gärning.

Organistens kall är att preludiera.

Det är nu visserligen sant, att ordet predikan icke rymmer hela prästens kallelse och hans gärning. Det innesluter icke ens hela hans uppgift i kyrkan och i gudstjänsten. Man kan t. o. m. påstå att predikan är en icke oundgänglig del av gudstjänsten. Den dagliga andakten, som omfattar läsning ur den heliga skrift, psalm-sång och bön är en fullgod gudstjänst.

Ändock anger ordet predikan en väsentlig sida av prästens kall. När prästen nämnes *Verbi divini minister*, Guds ords tjänare, så omfattar denna hederstitel icke blott skyldigheten att föreläsa det gudomliga ordet, utan också att tolka det. En präst, som aldrig befattar sig med predikandets alltid lika vanskliga uppgift, blir inte en riktig präst. Han må sedan motivera sin prästerliga dräkt med en aldrig så perfekt expeditionstjänst eller någon annan specialitet inom skolans eller den samhällliga nyttans områden. Vadan kommer sig detta? Synbarligen därför att något ytterst väsentligt och konstituerande för prästens kall är att predika, liksom att förvalta sakramenten.

Att preludiera är organistens kallelse. Ingalunda uttömmar preludierandet organistens hela uppgift. Identifiera vi, vilket vi i detta sammanhang böra göra, organisten med kyrkomusikern, som ej blott skall röra orgorna, utan också leda sången i församlingen och i kören, så blir det uppenbart att ordet preludiera icke omsluter organistens hela gärning i gudstjänsten. Också preludiet kan undvaras i gudstjänsten. Jag tänker därvid icke blott på de enstaka tillfällen i liturgien då det bör vara alldeles uteslutet (såsom före intonerande av *Allena Gud i himmelrik* i högmässan eller *Gud trefaldig statt oss bi* i konfirmationsritualet). Även eljest kan det undvaras i gudstjänsten. Intill 1800-talet saknades ju orgel flerstädes i våra kyrkor. Det är först därefter som preludiet kunnat

bli en integrerande del i våra gudstjänster, liksom i organistens uppgift.

Och ändock är den en klen kyrkomusiker, som icke behärskar den mycket ömtåliga och förnämliga konst, som heter preludierande. Vid dess utövande har musikalisk färdighet och musikaliskt kunnande plats sida vid sida med liturgisk smak och liturgiskt omdöme. Just därför är preludierandet något högst väsentligt inom organistens ämbetsutövning och en viktig del av församlingens gudstjänst. Till dels beror församlingens känsla av trivsel i kyrkan av dess rätta och värdiga utförande.

Vadan kommer sig detta?

Prästens predikande och organistens preludierande visa vida mer än de flesta andra sidorna av deras gärningar deras personligheter, det personliga engagementet.

Naturligtvis säger prästens altartjänst en hel del om honom och om hans religiösa och kulturella personlighet. Föredragandet av de heliga texterna belyser rätt väl hans bildning och hans andliga habitus. »Redan ditt uttal röjer dig ju.»

Och dock är det möjligt för prästen att gömma sig bakom liturgi-ens skrud. Det ligger i hela liturgi-ens väsen, att den låter det subjektiva, personligheten träda tillbaka för det objektiva givna. I liturgien är formen fastställd. Liturgi-ens uppgift är begränsad till att levandegöra denna form i nuet, icke att nyskapa eller omdana den.

Givetvis blottar organisten, i varje fall för den uppmärksamt lyssnande, åtskilligt om sig själv och om sin personliga ställning till det kristna budskapet, exempelvis genom sitt sätt att leda koral-sången eller genom sitt val av hymner för körens sång. Dock är det relativt enkelt att dölja sig själv bakom orgeln och församlingssången, liksom bakom en traditionell eller schematisk ordning för hymnvalet. Tänker någon på ledsagningen av koral-sången, till vilken jag även räknar den liturgiska koralen, så ligger det i församlingssången väsen, liksom i liturgi-ens, att den icke tål vid en starkt personlig uppfattning i fråga om utförandet. Från en objektiv uppfattning om koral-sången utförande är det emellertid ett stort steg till den slentrianmässighet, som förvandlar orgeln till en koralmangel.

I predikan och i preludierandet träder det personliga fram på ett mera omedelbart sätt såsom något befogat och motiverat, även om man kräver av präst och organist att den frihet, som predikan

och preludierande ger, icke får missbrukas till självsvåld utan tuktas av medvetandet om ansvar inför den lyssnande församlingen och inför den gudomlige uppdragsgivaren.

Genom predikandet blottar prästen sig själv. Han visar sin teologiska lärdom, eller brist därpå. Han ådagalägger sin formella begåvning. Han uppenbarar sin flit att tränga in i ordet och sin större eller mindre bundenhet vid det givna Guds-ordet, som i varje fall formellt är grunden för hans predikan. Han blottar graden av sin förtrogenhet med kyrkoläran och sitt större eller mindre beroende av de teologiska och religiösa strömningarna i samtiden. Likaså bevisar han där sin lyhördhet å ena sidan för det som är centralt väsentligt i det kristna budskapet och å andra sidan för det som genom det aktuella läget rör sig i församlingens tankar.

Prästens predikogärning genom åren lämnar ett väsentligt bidrag till kännedomen om hans personlighet och hans personliga ställning till den kristna tron. Där ger han sig själv och där möter han såsom kristen personlighet sin församling.

På enahanda sätt avslöjar organisten sin personlighet i sitt preludierande. Där komma i dagen hans musikaliska, hans allmänmusikaliska och hans kyrkomusikaliska kunskaper. Där har han tillfälle att betyga sin förtrogenhet med de skilda musikaliska stilriktningarna i gången tid och i nutiden. Där ådagalägger han var hans personliga sympatier ligga med avseende på de olika rörelser, som präglade den innevarande generationens kyrkomusikaliska strävanden. Där visar han huru mycket eller huru litet han känner sig vara bunden vid det objektivt givna, vid koralen, som för honom motsvarar vad den ur skriften hämtade texten är för prästen. Där kommer icke bara hans musikaliska och kyrkomusikaliska vetande och hans färdigheter på musikens fält i dagen, där möter oss också hans andliga personlighet, som aldrig eljest i organistens andel av gudstjänsten.

Predikande och preludierande är ett hantverk, någon gång ett konstverk, men också en fromhetsövning. De *äro* hantverk. De kunna icke undgå att vara det. De tarva båda sin särskilda teknik. Prästen måste lära sig predikandets teknik och organisten preludierandets. Både predikande och preludierande tarva därför omsorgsfull beredelse.

Dit hör prästens och organistens allmänna skolning och fostran. För såväl predikan som preludiet är det av värde att utövaren kommer allmänt väl rustad till sin gärning. Studieåren före in-

trädandet i tjänsten måste giva prästen och organisten möjlighet att väl lära känna materia för predikan och för preludiet och tekniken för dess utformning. Om denna samvetsgranna och djuplodande förberedelse försummas blir i det långa loppet prästens predikan och organistens preludium lidande därav, församlingens uppbyggelse till men.

Det vore mycket att säga om studietiden och om de fortsatta studierna, som skulle göra det möjligt för prästen och organisten att bevara och fortbilda sina kunskaper och att andligen behålla den spänstighet, som tarvas för att tjänsten i Guds hus icke skall förfalla till rutin eller slentrian.

Här må vara nog att med ett par ord beröra förberedelsen för den söndagliga predikan och preludiet. Man torde numera ha rätt att från både prästerligt och kyrkomusikaliskt håll vänta instämmande, då man utdömer den extemporerade gudstjänsten. Den kan vara framtvingad och motiverad av speciella, i regel vidriga omständigheter. Eljest är den en ansvarslöshet emot församlingen. Varje kyrkobesökare ger åt prästen, som predikar, och åt organisten, som preludierar, en halvtimme av det dyrbara jordelivet för att i gengäld få något som kan bli själen till frälsning. Står prästen och organisten, när de i sakristian bereda sig att gå var till sin uppgift i gudstjänsten, med den sanningen levande framför sig, så måste de båda i lika hög grad känna huru dyrbar den tid är, som gudstjänsten upptar. Den är alltför dyrbar för att gudstjänsten skulle få utlämnas till extemporerandets tillfälligheter och vanskligheter.

Den ständigt extemporerande prästen avslöjar sig snart. Han har i allmänhet ett område, som han behärskar, och han ger sig därför, när inspirationen tryter, med ett raskt språng in på detta sitt älsklingsområde. När menigheten lärt känna detta område, resonerar den som dalkarlen, vilken kom för att höra sin vän, konstnären, tala i ett hembygdsämne, som han brukade behandla med stor sakkunskap. Efter att ha hört en liten del av föredraget, vände han hem, och när grannen mötte honom och sporde, varför han gick så snart, svarade han: Jag ville bara höra hur han skulle komma in på det gamla vanliga i dag.

De ständigt extemporerade preludierna äro icke heller fägningsamma för den uppmärksamme åhöraren. Det dröjer inte länge innan den musikaliska gudstjänstbesökaren lär sig känna igen organistens älsklingsgebit, där vissa intervaller och vissa ackor-

diska sammanställningar återvända. Man märker som regel, att dessa återkomma när den s. k. inspirationen börjar tryta. När förberedelsen har varit klen blir preludien mager.

Det är ett tråkigt kapitel, men ett par ord måste sägas om predikanten, som bedrar sina åhörare på det viktiga slutordet: amen. Korhetens nådegåva är förvisso icke varje präst given. Man skall heller icke föreskriva alla präster samma tidsmått. Har prästen bara halm att tugga, kan han sluta litet tidigare. Om han har ett stort förråd av ädel säd kan han gärna mala något längre. Men också den allra bästa predikan skämmas, när prästen lurar menigheten på amen.

Det händer att man känner detsamma inför preludierandet. Det är knappast nödvändigt att fixera ett generellt längdmått för preludiet. Frihet bör också här få givas. Men man irriteras när organisten saknar förmågan att komma till sitt slut. Han lagar till något som lovar att bli en slutkadens, man tar upp psalmboken och harsklar sig för att börja psalmen, men så var det inte riktigt slut. Organisten hade ännu något litet på hjärtat att säga. Åhöraren tyckte kanske att det kunde lika gärna ha varit osagt. Man känner sig lurad och tänker kanske i sitt hjärta: Nu är det med organisten som med prästen nyss, han vet inte huru han skall sluta.

Predikan och preludierandet skola förberedas noggrant. Prästen är här gynnsammare ställd än organisten. Han har sin text på förhand bestämd och när han får en ledig stund i veckan, kan han göra sig förtrogen med den.

Men organisten? Det finnes organister, som klaga över att de få psalmerna först när det ringer samman. De måste alltså extemporera preludierna, vare sig de kunna det eller icke, vare sig de vilja det eller icke. De skola alltid vara beredda att i vilken gudstjänst som helst preludiera till vilken som helst av koralbokens melodier.

Detta är icke rimligt. Det kan inte heller vara nödvändigt. En präst, som själv icke skulle vilja extemporera sina predikningar år ut och år in, kan omöjligen vilja tvinga sin kyrkomusikaliske ämbetsbroder till detta konststycke. Jag har understundom gjort den iakttagelsen, att präster, som icke kunna lämna sin psalmsedel före gudstjänsten, då de göra tjänst i sin egen kyrka, mycket väl kunna få den färdig de stadgade fjorton dagarna i förväg, när de kallas att predika i radio. Det är ledsamt att behöva säga detta.

Men jag måste också säga att jag ibland till min häpnad fått

mitt erbjudande till organisten om att avlämna psalmsedeln mitt i veckan, avisat med det svaret: det behövs inte. Liksom prästen har skyldighet gent emot församlingen att ständigt på nytt göra sig väl förtrogen med sin predikotext så må det också vara organistens att samvetsgrant förnya bekantskapen med gudstjänstens koraler. Varken prästen eller organisten har rätt att lita till vad som under stundom brukar kallas inspirationen, understundom t. o. m. Anden. Anden gives varken åt prästen eller organisten såsom en ursäkt för lättja eller som en räddningsplanka åt den försumlige.

I ett annat avseende är organisten understundom ojämförligt mycket sämre ställd än prästen då han vill på tillbörligt sätt bereda sig för sin gudstjänst. Han behöver nämligen ha tillgång till sin orgel. Det måste betecknas som en mycket rimlig begäran, att han får sitt orgelverk försett med elektrisk fläkt, där så låter sig göra, för att han icke skall behöva själv bekosta trampning under sina övningar, och det borde icke heller ligga utom möjligheternas rāmärken att ordna uppvärmning i kyrkan någon dag i veckan under den kalla årstiden, så att det överhuvud blir möjligt att vistas där några timmar.

Till de uppbyggligaste gudstjänster jag har fått bevista, räknar jag några vid vilka varje ton på förhand varit genomtänkt. Preludierna lågo utskrivna, antingen klassiska eller nutida komponisters verk eller också organistens egna. Registreringen var i detalj genomtänkt. Modulationer så långt möjligt undvikna. Intet lämnades åt tillfälligheter. Jag märkte icke att inspirationen brast. Men en utomordentlig känsla av trygghet bemäktigade en. Man visste att det yppersta skulle givas, som över huvud kunde givas vid denna gudstjänst i denna kyrka. Det var samma känsla av trygghet, som när man väntade på en predikan, om vilken man på förhand vet att den är samvetsgrant genomtänkt.

Vid sådana tillfällen har jag erfarit den makt som organisten har i sitt preludierande. Han kan tvinga de oroliga tankarna att bli stilla och hela varelsen att lystra till. Man förnimmer i tonerna att organisten har något att säga. Och det han har att säga är för honom själv av vikt. Han är angelägen att också andra skola höra det och förstå honom. Därför säger han det så enkelt och tydligt, men också så vackert och värdigt han kan. Då visar organisten att han lärt känna att ordet preludiera betyder att spela före, men också att vara en härold, en förelöpare. Organisten bevisar

att han är angelägen om att hans åhörare skola förstå huru hög den Herre är, som kallat honom att vara häröld.

Den uppgift som organisten förvaltar ligger då i linje med prästens att predika. Det ordet betyder både att utlägga och att prisa och att lovsjunga.

Arthur Adell.

Introitusmelodier.

Under hänvisning till tidigare uppsatser i samma ämne jämte därtill hörande musikbilagor meddelas här ytterligare några introitusmelodier med svensk text. Några motiverande upplysningar torde böra tillfogas.

4 e. Påsk. Denna dags gamla introitustext ur Psalt. 98:1, 2, efter vilken söndagen har sitt namn *Cantate*, har här av musikaliska skäl ersatts med en text av likartat innehåll ur 1 Krön. 16:9, 27, 29, 30. Psalmen är ur Psalt. 98:2.

Kristi Himmelsfärdsdag. Beredningsutskottets text låter sig mycket väl begagnas till dagens gamla melodi under förutsättning att även *psalmen* fogas till själva introitusantifonen. och de under denna kyrkoårstid vanliga *Halleluja* tilläggas. Psalmen är hämtad ur Psalt. 47:2.

Det förtjänar emellertid att påpekas att den gamla texten på denna dag: *I gallileiske män* även i sin svenska dräkt mycket väl ansluter sig till melodien. Det torde vara fråga om icke ur innehållssynpunkt denna text vore att föredraga.

Mikaelidagen. Med hänsyn till den alltmer utpräglade karaktär av barn- och ungdomsdag som Mikaelidagen under senare tid fått kräver den här föreslagna texten (ur Psalt. 110:3) ingen motivering. Psalmen är hämtad ur Psalt. 33:12.

Allhelgonadagen. Att börja en mäsas med orden: *Dessa äro de som komma ur den stora bedrövelsen* torde få anses icke fullt lyckligt. Här förestås en text ur Psalt. 145:10, 11 med *psalm* ibm. v. 1.

4 SÖNDAGEN EFTER PÅSK

I, II.

Sjung - en till Her - rens ä - - ra, * lov - sä - gen ho -
 nom, hal - le - - lu - - - ja. Ma - je - stät och här -
 lig - het ä - ro in - för hans an - - sik - te, hal - le - - lu -
 ja. Till - bed - jen Her - ren i he - - lig skrud, bä -
 ven för hans an - - - sik - te, al - - la län - der, hal -
 le - lu - - - ja, hal - le - lu - - - ja. Psalm. Her - ren
 har lå - tit sin frälsning bli - va kun - nig * han har up - pen - ba - rat
 sin rätt - fär - dig - het för hed - ningar - nes ögon. Ä - ra vare Fadern
 och Sonen och den He - li - ge An - de. * Så - som det var av begynnelsen,
 nu är och skall va - ra från e - - vig - het till e - vig - het. Amen.

Kör I och II upprepa tillsammans introitus: Sjungen till Herrens ära - - - halleluja.

KRISTI HIMMELSFÄRDS DAG

I, II.

Kris - - tus har fa - rit upp * till sin Fa - der och
 vår Fa - der, till sin Gud och vår
 Gud, hal - le - - lu - ja Hans ri - ke är ett
 e - vigt ri - ke. och hans her - - ra - - dö - - - me
 har ing - en än - de, hal - le - - lu - ja, hal - le -
 lu - - ja, hal - le - - - lu - ja. Psalm. Klap -
 pen i hän - der - na, al - la folk: * hö - - jen jubel till
 Gud med fröj - de - rop. A - - ra vare Fadern och Sonen och den
 He - li - ge An - de * Så - som det var av begynnelsen, nu
 är och skall va - ra från e - vighet till e - - vig - het.

Kör I och II upprepa tillsammans introitus: Kristus har farit upp - - - halleluja.
 A - men.

DEN HÉLIGE MIKAELS DAG

I, II.

Vil - ligt kom - mer * ditt folk, när du
 sam - - - lar din här; i he - lig skrud kom - mer
 din ung - a ska - ra in - för dig, så som dag - gen
 kom - - - mer ur mor - gon - rod - na - dens skö - - - te.

I. II.

Psalm. Sa - - ligt är det folk vars Gud Her - ren är: * det
 folk som han har ut - valt till ar - - ve - del åt sig. Å - - ra
 va - re Fa - dern och So - nen och den He - li - ge An - de. * Så - - som
 det var av be - gyn - nel - sen, nu är och skall va - - ra från e -
 vig - het till e - - vig - het. A - men.

Kör I och II upprepa tillsammans introtus:
 Villigt kommer - - - morgonrodnadens sköte

ALLHELGONADAGEN

I, II.

Her - re * di - na he - - li - ga sko - - la lo - va
 dig: de sko - la ta - - la om ditt ri - kes ä - - - -
 ra, hal - le - lu - ja, hal - le - - - - lu - - - -

I. II.

ja. Psalm. Jag vill upphöja dig, min Gud, du ko - nung: * och lo -
 va ditt namn alltid och e - vin - ner - li - gen. Ä - ra vare Fadern
 I.
 och Sonen och den He - li - ge An - de. * Så - som det var av be -
 II.
 gynnelsen, nu är och skall va - ra från e - - vighet till

Kör I och II upprepa tillsammans introitus: Herre, dina heliga
 e - - vig - het. A - men. - - - halleluja.

Nutida strävanden i den textila kyrkliga konsten.

En modern skald och tänkare, Bertil Malmberg, har för några år sedan riktat denna förintande anklagelse mot kyrklig konststrävan och liturgiskt förnyelsearbete: »Vad den kyrkliga ritualismen åstundar, skulle en dekoratör kunna effektuera till full belåtenhet».

Att polemisera mot detta uttalande är icke meningen med denna uppsats. Snarare att påpeka, att det innehåller en grad av sanning, som kan vara ödesdiger nog för högkyrklig, eller som den här betecknas, ritualistisk konstverksamhet. Vad Malmberg vill komma åt är tomheten, den yttre formen, som saknar inre liv och mening. En konstproduktion utan verklig kontakt med den föreställningsvärld, som den skall tjäna, kan också lätt bli tom dekoration. Den blir det så mycket lättare som dess uppdragsgivare, kyrkan själv, tyvärr endast i undantagsfall representeras av sakkörstånd och levande intresse. Man kan visserligen icke begära av en präst, att han vid sidan av sin omfattande gärning skall vara hemmastadd på den i våra dagar rätt snåriga mark, där konsten odlas. Men två krav har man rätt att ställa på honom: att han vid behov skall ha omdöme att själv söka den bästa sakkunskapen och därigenom också kunna anlita goda konstnärliga krafter samt att han i sitt samarbete med konstnären skall söka förstå konstnärens personliga syn och egenartade arbetssätt. Det förefaller nämligen vid en närmare granskning, som om de dåliga resultaten av talrika konstnärliga uppgifter — de ha varit många under den sista mansåldern i vårt land — i de flesta fall berott på bristande samarbete mellan uppdragsgivaren (alltså vanligen prästen) och konstnären.

Samarbetet mellan präst och konstnär är också i vår tid betydligt svårare att etablera än förr. På den tid, då konstnären själv behärskade kyrkans språk, dess tro och sed, beredde det honom inga större svårigheter att skapa konstnärliga uttrycksmedel. Men efter den sekularisering av konsten, som blivit allt tydligare under de två sista århundradena, är klyftan så stor, att nya vägar måste banas för att skapa kontakt mellan uppdragsgivare och konstutövare. Att sådana vägar åtminstone börjat röjas synes mig tydligt nog, men ännu återstår mycket att överbygga.

Tre faktorer ha i stort sett bestämt utvecklingen av 1930-talets

kyrkliga textilkonst i vårt land: goda ekonomiska betingelser, en — åtminstone genomsnittligt sett — duglig ledning samt en med åren tilltagande frihet i förhållande till tom tradition.

De talrika kyrkorestaureringarna ha i de flesta fall givit impulser till anskaffandet av nya textilier, främst antependier, vilka efter arkitekturens färgförvandling måste stämmas in i interiören. Tyvärr begås här ofta ett fel, som kan omintetgöra även den bästa textil. Vid uppgörandet av förslag vänder sig prästen eller den intresserade donatorn till en firma, framsäger sina önskemål och nämner en kostnadsram, får sedan bläddra i skisser och därefter utvälja. Någon gång beställes en mässhake eller ett antependium, som nykomponeras. Men nästan alltid består här felet uti att textilkonstnären eller firman icke avlägger ett besök i den kyrka, till vilken hans textil skall levereras. I många fall skulle kanske detta ställa sig både dyrbart och tidsödande. Men även i de fall, där det lätt skulle gå för sig, sker det icke. Detta är en slentrian som måste brytas, ty rummet och textilen — vare sig det gäller material, färg eller dekor — höra intimt samman.

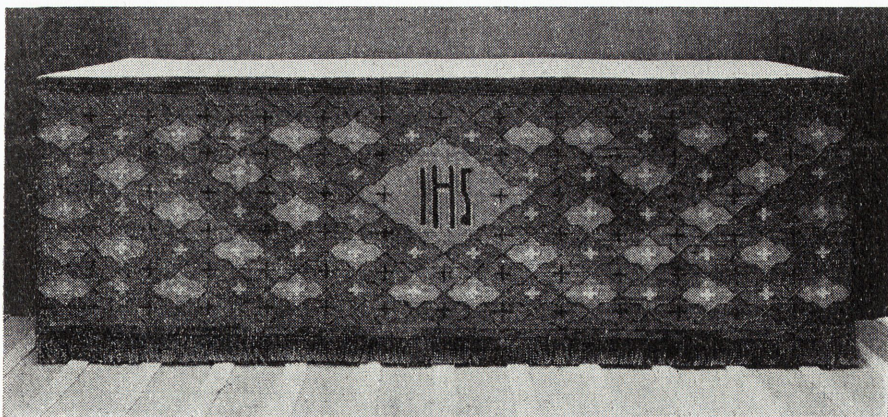
Resultatet av denna bristande samverkan finnes att se nästan överallt. Den röjer sig kanske mindre i färg och dekor, men mera i material. De minsta små landskyrkor med i övrigt enkel, ofta rätt rustik men därför icke mindre stämningsfull utsmyckning prunka med dyrbara italienska sidenbrokader, överrikt prydda med medeltidsimiterade broderier. Lika ofta ser man i stora kyrkor, att stoffet valts utan minsta hänsyn till avstånds- och helhetsverkan.

Det är gentemot denna materialprincip, som en bestämd reaktion börjat göra sig gällande. Jag kan icke säga vem, som hos oss gav impulsen till användande av ylle till kyrkliga textilier, särskilt till antependier för svenska landskyrkor. Men man tager kanske icke alltför mycket fel om man gissar på *Elsa Gullberg*, det ledande textilnamnet i Sverige ända sedan 1918. Hennes nu världsberömda firma, Textilier och Inredning, har en oerhörd produktion, omfattande inte bara alla slag av vävnader utan även möbler och allehanda bohagsting. Ifråga om materialets höga kvalitet och mångfald är hon utan medtävlare. Elsa Gullberg började med att lansera linne som material men övergick alltmera till ylle. För kyrkor har hon även varit verksam och kunnat leverera utomordentligt vackra antependier och mässhakar.

Vid sin sida har hon en av den svenska textilkonstens gedignaste personligheter, *Märta Afzelius*. Hennes största verk äro bonaderna »Skapelsen» i Linköpings domkyrka, vilka pryda baksidorna på Henrik Sörensens altartavlor och till sitt idéinnehåll komplettera dessa. Materialet och det tekniska utförandet, kallat baselisse, en slags rödlakansväv, är egentligen urgammalt arvegods. Den textila tekniken är helt utnyttjad i sin fasthet och delvis också i sina möjligheter till färgvariation samtidigt som den äkta kyrkonstens fordran på objektiv, allmängiltig form tillfredsställts. I lika hög grad är idéinnehållet betydelsefullt och väl genomtänkt. Vävnadssviten består liksom altartavlan av tre delar, mittparti och sidopartier. Det förra, som motsvarar Sörensens dominerande Kristusbild, framställer himlakropparnas skapelse och är en strålande, kosmisk fantasi med planeter, stjärnbilder och vintergatan svävande i den blånande himlarymden. Solen bryter fram — det är ljusets skapelse, som är huvudidén och som betecknar skapelseprocessens oavbrutna upprepning i tillvaron. På liknande sätt återges på altartavlan Kristus som logos, vilken evigt genom tiderna fortsätter sitt verk. Den vänstra vävnaden framställer växternas och de lägre djurens skapelse och den högra djurens och människans skapelse. De båda partierna fångla åskådaren genom sitt mera naturhistoriska skildrande, som har sagans naiva och livliga berättarton. Men båda ha en religiös prägel. Skapelsens underverk är satt i relation till en himmelsk makt, åskådliggjord av ängelns bjudande gestalt och ljusets rörelse från ovan. Den sammanbindande grundidén är första trosartikeln liksom Sörensens målningar åskådliggöra andra och tredje artikeln. De tre grundpelarna för vår kristna tro ha därigenom fått konstnärliga uttryck i en form, lätt tillgänglig för alla.

I förbigående måste också erinras om Märta Afzelius utomordentligt vackra damastvävnader med kyrkliga motiv avsedda att tjäna som antependier. Genom sin stora prisbillighet och sin bårdmönstring, vilken medger användning i alla tänkbara format, böra de ha mycket stora utsikter att slå igenom. De vävas i flera färger, lämpade för liturgisk omväxling. Icke minst kunna de rekommenderas till antependier å husaltare i prästhemmet eller på pastorexpeditionen.

Den gamla, ledande firman på den kyrkliga textilkonstens område, *Licium*, Agnes Brantings livskraftiga skapelse, har även för-

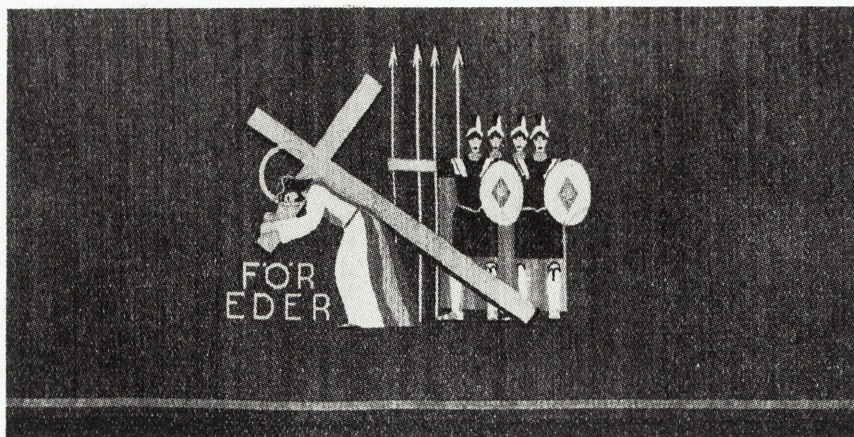

Antependium för Gränna kyrka. Linne i koptisk vävnad, gula och gröna färger med guld. Komponerat av Elsa Gullberg.

nyats i den riktning, som nyss antytts. Redan i början av 1930-talet hade *Sofia Widén*, Agnes Brantings efterträdare, tagit upp den svenska vadmalen till material och sökt utnyttja dess möjligheter med enkla, kraftiga färg effekter. Den teknik hon nyttjade bl. a. även på mässhakar var dubbelvävnaden, en urgammal nordisk vävnadsteknik, som hon förenklade i tuskaftsteknik. Mot en lugn bottenyta får det kraftfulla geometriskt stiliserade mönstret effektivt teckna sig. Som exempel kan nämnas den vackra mässhaken i Alunda kyrka, komponerad av Greta Olde-Holmberg och utförd av dubbelvävnad i vitt och rött.

Det bästa exemplet på ett konsekvent utnyttjande av gammal, traditionell teknik förenad med nyskapad, sträng figurstil, torde vara antependiet till Viksta kyrka av *Robert och Barbro Nilsson* (1933). Materialet utgöres av lin och ull. Mot en röd klangfull botten teckna sig figurerna i enkel, bildstensmässig uppställning. Figurerna äro utförda i glansigt ullgarn i klara, bestämda men ändå stilla färger. Detta antependium är ett av de bästa exempel jag känner på en intim samverkan mellan textilkonstnär och restaureringsarkitekt samt på bådas förståelse för sambandet mellan kyrkorummet och textilen.

Vi återgå till *Licium* för att nämna en ny teknik, som erinrar om *Märta Afzelius* nyss omtalade figurmönstrade damast, nämligen sidendamast med figurer i rundlar. *Sofia Widén*, som komponerat detta mönster, har insett betydelsen att äga ett figurstoff med strängt sakral prägel. Nästan till leda ha de italienska bro-

Libraria. Antependium, komponerat för Hammars kyrka, Nerike, av Barbro Nilsson.

kaderna med sina profana mönster begagnats och själlöst kopierats. Den nya sidendamasten har begagnats bl. a. till två mässhakar i S:t Larskyrkan i Linköping, till mässhakar och antependium i Nybro kyrka, till antependium för svenska kyrkan i Riga, till mässhake i Olshammars kyrka samt till antependium i Medevi. På den näst sista textilen har figurmönstrets verkan förhöjts genom broderi i mjuka toner i rött, blått, grönt och vitt mot stofets guldtön, och på den sistnämnda av grön linnedamast med djur- och växtmönster har mittmönstret broderats.

Ett annat verk från Licium innebär också ur materialsynpunkt en förnyelse. Det är ett antependium i Dalarö kyrka, avsett för ett dopaltare och komponerat av Greta Olde-Holmberg. Broderiet i rika färger är här utfört på vit lärft (s. k. mora-linne). Kyrkorummets karaktär har här på ett lyckligt sätt fått sitt gensvar i den textila dekoren.

En ny tid randades för a.-b. *Libraria* i Stockholm när fröken Märta Gahn övertog ledarskapet för den konstnärliga verksamheten. Själv har hon redan tryckt sin prägel på en stor del av de sista årens produktion. Hennes antependier till Lidingö-Breviks, Österlöfstads samt till dopaltarna i Eskilstuna-Fors och Jacobs kyrkor beteckna en välgörande frihet i förhållande till en tradition i mönster och teknik, som tidigare på sina håll verkat hämmande på utvecklingen. Hennes stil har ett feminint behag med en prägel

av spröd blommighet, som i vissa kyrkointeriörer måste ha en mycket god effekt.

Bland andra konstnärliga krafter, som arbeta i Librarias tjänst må nämnas Oscar Brandtberg, *Barbro Nilsson* och Bror Geijer Göthe. Barbro Nilssons ursprungliga och starka begåvning har konstaterats i ett annat sammanhang. På Librarias textilateljé har hon komponerat och utfört ett antependium för Hammars kyrka i Närke med ett figurprytt mittparti föreställande den korsbärande Kristus och krigsknektar samt orden »För eder». *Bror Geijer* visar också prov på en originell begåvning t. ex. i ett antependium för högaltaret i Jacobs kyrka i Stockholm, en mässhake till Eskilstuna-Fors kyrka samt ett mycket ståtligt antependium för Trefaldighetskyrkan i Gävle.

Många av dessa kyrkotextilier ha en mycket värdefull dekor, men i de fall denna förrikats med bibeltexter ha bokstavstyperna nästan genomgående fått en ganska dålig utformning och verka alltför profana.

Utrymmet medger icke här en närmare granskning av de textila kyrkoprydnaderna, som tillverkats hos Handarbetets Vänner i Stockholm, Ersta Diakonissanstalt samt Axvalla Varnhemsslöjd. Sistnämnda ateljé, ledd av två unga göteborgska textilkonstnärinnor, Karna Asker och Inga Wedel, utmärkes av frisk och otvungen skaparglädje och utfyller sålunda bilden av stor omväxling, som också är ett av de utmärkande dragen i våra dagars produktion. Denna rika omväxling är av största betydelse för utvecklandet av unga förmågor, som skola leda utvecklingen i nya banor.

Till slut bör också erinras om den nya, omfattande utveckling, som *spetsknypplingen* i Östergötland tagit sedan ett par år tillbaka. Då denna gamla fina och för kyrkotextilier så betydelsefulla handslöjd började urarta och hotade att dö, tog Östergötlands Hemslöjdsförening efter ett initiativ av landshövdingen Ellen Tiselius upp frågan om en organisation av spetsknypplingen. Här är icke platsen att ingå på denna intressanta produktion och dess många nya, goda resultat, vilka redan ha kunnat studeras i samband med tvänne omfattande utställningar under detta år i Östergötlands museum i Linköping och Röhsska museet i Göteborg. Det bör endast erinras om de utmärkta nykomponerade altarspetsar,

vilka nu tillverkas genom Östergötlands Hemslöjdsförenings Fackutskott för Vadstenaspetsar. Speciella nykompositioner ha redan utförts för altarutstyrelsen i Svenska kyrkan i Helsingfors, Slaka kyrka i Östergötland och Törnsfalls kyrka i Småland. Dessutom levererar Fackutskottet ett 20-tal andra spetsmönster avsedda till kyrkobrük. Även i denna produktion återkomma de element, som jag förut erinrat om såsom karaktäristiska för vår moderna kyrkotextilkonst, nämligen gediget material och allvarlig fasthet i stilen.

Bengt Cnattingius.

Den fortsatta revisionen av kyrkohandboken.

Vid 1938 års kyrkomöte fördes handboksfrågan ett stort steg fram mot sin lösning. Utan tvivel har man i främsta rummet att för detta tacka ärkebiskopens omsorgsfullt och med genomförd konsekvens utarbetade förslag. Beredningsutskottet gav också i sitt betänkande fullt erkännande häråt, och dess ordförande tolkade även detta under kyrkomötesdebatten. Men det arbete beredningsutskottet självt hann utföra var också av stort värde. De principer, efter vilka den fortsatta revisionen skall utföras, fastslogos, och beredningsutskottet utarbetade på flera punkter, framförallt i fråga om högmässan, detaljerade förslag.

Givetvis var det beredningsutskottet omöjligt att lägga fram ett förslag, som erhållit en slutgiltig form. Det måste i många fall nöja sig med att uttala önskemål eller att ge en antydning om vad det ansåg böra göras. Mera tillät icke tiden. Utskottsarbete lämnar ej heller gärna möjlighet till det lugna övervägande och den stilla begrundan av de liturgiska texterna, som är behövt. Den praktiska prövningen genom texters och ordningars användning vid gudstjänst kan endast undantagsvis förekomma. Någon erfarenhet om hur pass slitstarkt ett formulär är, kan icke vinnas. Men den stora förtrogenhet med gudstjänstlivet, som beredningsutskottets såväl präster som lekmän ägde, visade sig vara synnerligen värdefull.

Enligt kyrkomötets beslut innebär det uppdrag, som lämnats åt de nya sakkunniga, att dessa skola i anslutning till de av beredningsutskottet angivna riktlinjerna och med beaktande av de av utskottet framburna önskemålen överarbeta och slutligt utforma

handboksförslaget. Det är alltså icke fråga om att utarbeta ett nytt förslag utan närmast om att utforma de intentioner, som inom utskottet kommit till uttryck. Men även med dessa inskränkningar är uppdraget betydande, och det kan vara av intresse att något närmare undersöka, vad det kommer att beröra.

Såsom nämnts utarbetade beredningsutskottet en fullständig ordning för *högmässan*. I fråga om högmässans gång torde ingen ändring vara behöflig eller ens önskvärd. I dess helhet erfordrar den dock en noggrann genomsyn för att undvika inadvertenser och språkligt mindre tillfredsställande uttryck. Vissa moment måste dock underkastas en betydande omarbetning. Vi skola i det följande taga en del av dem i betraktande.

Introitus. Beredningsutskottet lämnade förslag till inledande växelsånger, vilka närmast utformats på traditionellt sätt med antifon, psalmvers och Gloria Patri (det senare dock utelämnat i vissa tillfällen). De inledande växelsånger, som hittills använts hos oss, ha fått sin form efter tysk förebild. Man torde utan överdrift kunna säga, att de icke vunnit stor popularitet. Detta beror icke minst på deras musikaliska utformning. De kyrkor torde vara lätt räknade, där församlingen kan sjunga dem. I regeln ha de utförts i växelsång mellan prästen och kören. Detta moment är dock av stort värde, och det bör därför hälsas med glädje, att utskottet ägnat det särskild uppmärksamhet och att det föreslagit, att användningen av inledande växelsånger skall få en betydligt ökad omfattning utan att dessa dock göras obligatoriska. Men för att församlingen skall kunna tillägna sig dessa växelsånger, måste deras musikaliska form bliva lättillgänglig, eller också måste man överlämna åt kören att utföra dem, något som utskottet icke var böjt för. En del av de föreslagna texterna äro traditionella. I de fall då de av ålder brukade texterna icke ha synts lämpliga, ha andra valts, varvid överensstämmelsen med dagens innebörd fått vara avgörande. När texten är traditionell, kan den tillhörande gregorianska melodien utan större svårighet användas. I övriga fall är det icke uteslutet, att gregorianska melodier kunna uppsökas, som ansluta sig till texten; dock torde dennas form i vissa fall lägga stora hinder i vägen. Givetvis är det icke blott tänkbart utan även högligen önskvärt, att nya melodier komponeras, ty om församlingen endast erbjudes gregorianska melodier, kan man utan tvekan förutse, att de i många, kanske de flesta håll aldrig skola komma att användas. Tydligen måste de föreslagna texterna un-

derkastas en noggrann omprövning, varvid åtminstone en förberedande undersökning bör göras om deras musikaliska utformning. I denna tidskrift har kyrkoherde Peters publicerat några traditionella introitustexter med deras gregorianska melodier. Han har i H. 1 i år framlagt förslag till introitus för tiden Fastlagssöndagen-Långfredagen. Han har därvid till stor del använt andra texter, än dem beredningsutskottet föreslagit och har därigenom lyckats finna till desamma lämpade gregorianska melodier. Mot hans textval torde emellertid allvarliga invändningar kunna göras. Så t. ex. föregriper den av honom för fastlagssöndagen valda antifonen i alltför hög grad dagens evangelium. På palmsöndagen är den av honom föreslagna antifonen alltför likartad med psalmversen. Utskottet hade för palmsöndagen valt en antifon, vars nära anknytning till Instiftelseorden synes ha undgått Peters. Icke heller hans introitus på Marie Bebådelsedag torde få anses tillfredsställande. Från innehållets synpunkt är väl knappast något av Peters förslag att föredraga framför utskottets. Men gäller frågan möjligheten att finna en gregoriansk introitus-melodi, så har säkert de av Peters lämnade texterna företräde. Hans förslag visar tydligt och klart, hur svår om icke hart när omöjlig uppgiften att förse introitus med både gregorianska och nyskapade melodier är, om texter fastställas utan att deras musikaliska användbarhet på förhand noggrant undersökts. Man måste därför betona icke blott önskvärdheten utan rent av nödvändigheten, att musikalisk sakkunskap får komma till tals, innan det nya förslaget till handbok framlägges. Detta rör icke blott musiken till introitus utan även övriga delar av mässmusiken.

Alternativ till »Allena Gud i himmelrik». I handboksförslaget förekommo ett flertal alternativ till »Allena Gud i himmelrik». Man har så länge anmärkt på »Allena Gud i himmelrik», att det börjar ingå i det allmänna medvetandet, att både text och melodi äro svaga, om inte rent av underhaltiga. I själva verket är detta icke fallet. Felet med denna psalmvers ligger på ett helt annat område. Den utgör nämligen en parafras av Luk 2: 14, och för därför icke handlingen framåt, såsom Laudamus gör. De övriga verserna av Ps. 24 omskriva Laudamus och göra det på ett i det hela taget förträffligt sätt. När i HB 1614 tillåtelse gavs att utbyta Laudamus, sjöngs i dess ställe hela psalmen, vilket är liturgiskt försvarligt. När man efter destruktionen i HB 1811 återinförde detta moment, föreskrevs endast psalmens första vers, tydligen

av den anledningen att man ansåg det taga för lång tid att sjunga hela psalmen. Vill man nu utbyta »Allena Gud i himmelrik», ligger det närmast till hands, att i stället sjunga t. ex. vers 2 och 3 av samma psalm. Den psalmvers, som utskottet föreslog som alternativ, »Ära ske Gud uppå sin tron», har intet som helst historiskt sammanhang med Ära. Den för lika litet handlingen framåt som »Allena Gud i himmelrik» gör. Det saknas den böneton, som Laudamus har genom sin litania. Därtill kommer en annan sak. Enligt god tradition skola de liturgiskt fixerade delar av gudstjänsten, som äro avsedda för sång, ha melodier, som icke användas till andra sånger i gudstjänsten. Detta har iakttagits vid »Allena Gud i himmelrik», vilken sjunges till sin, på motiv ur påskens Gloria byggda melodi, under det att de andra verserna av Ps. 24 sjungas på en annan melodi. Tillämpas samma princip på det nu föreslagna alternativet, följer därav, att den goda psalmen 269 och dess goda koral uteslutas från gudstjänstbruk med undantag av den användning, som enligt förslaget kommer att göras av psalmens sista vers. Liturgiskt sett är frågan om alternativ till »Allena Gud i himmelrik» icke fullt så enkel, som kanske mången menar. Vad som sagts om melodier till liturgiskt fixerade sånger gäller även alternativet till Credo, Ps. 27:1—3. Kyrkan har följt traditionen om de liturgiska sångernas särställning under mer än 1300 år. Den bör icke övergivias utan tungt vägande skäl. Beredningsutskottets beslut bör åter tagas under övervägande.

Credo. Beredningsutskottet föreslog, att orden »avlåd av den Helige Ande» skulle utbytas mot »genom den Helige Andes kraft». Uttrycket är icke lyckligt, icke blott därför att ett led i Apostolicum därigenom sönderbrytes utan även därför att det icke tillfredsställande återger urtexten. Den text vi böra hålla oss till är icke den äldsta kända formen utan den, av vilken den svenska formen vill vara översättning. Det alternativ, som dryftades i utskottet, »kommen av Helig Ande», torde vara att föredraga, då ordalagen direkt återgå till Luk. 1:35. Kanske vore formen »kommen genom den Helige Ande» ännu bättre, då det synes mera ansluta sig till »conceptus de Spiritu Sancto», även om det icke fullt motsvarar detta uttryck.

Prefationen. Beredningsutskottet uttalade sig för åtskilliga ändringar i nattvardsmässan utan att dock finna det möjligt att i detalj utforma sina förslag. Sålunda ansågs lämpligt, att prefationer för jultiden, fastetiden och trefaldighetstiden skulle utarbetas, att

i slutet av prefationsbönen övergångsord till Helig bleve införda och att efter Helig en bön infogades såsom övergång till Instiftelseorden. Att skriva nya liturgiska texter till moment, som ofta skola användas, torde höra till de svåraste uppgifter man kan få sig anförtrodda. Dess bättre finnas bland kyrkans av ålder brukade prefationer åtskilliga, som med fördel kunna användas som underlag och som äga den kyrkoårsbetoning, som avses. De innehålla även övergångsord till Helig, vilka med vissa modifikationerna kunna upptagas. Större svårigheter vållar den bön, som skall leda över från Helig till Instiftelseorden. Kanhända skulle det uppslag, som finnes i ett yttrande om handboksförslaget, vilket utarbetats av kommitterade inom Sällskapet K.S.V. (där f. ö. även åtskilliga äldre prefationer förekomma) kunna tagas i betraktande, om det ändrades till följande lydelse: »Vi lova dig, helige Gud och Fader, du som så älskade världen, att du utgav din enfödde Son, på det att var och en som tror på honom icke skall förgås utan hava evigt liv. För att vi icke skola förgäta hans utsägliga välgärning, har han instiftat sin heliga nattvard.»

En naturlig följd av att Helig flyttas till sin rätta plats efter prefationen är, att man i st. f. bönen »Giv salighet av höjden» återför den ursprungliga lovprisningen, »Hosianna i höjden». Utskottet har uttalat önskan, att detta vid den kommande revisionen måtte tagas i övervägande. Detta är icke det enda ställe, där föregående klåfingriga revisioner bedrivit ofog. En nästan lika eklatant försämrande »förbättring» gjordes, då man 1811 utbytte orden i *Sursum corda* »Vi upplyfta våra hjärtan» mot »Gud upplyfte våra hjärtan», en ändring, som utan tvivel nu bör utgå, då den bryter sönder tankegången. I *Sursum corda* ställer nämligen prästen en direkt uppfordran att lyfta hjärtan till Gud för att tacka honom. På denna uppmaning skall församlingen svara med sitt oförtydbara ja och icke med en bön, som visserligen i ett annat sammanhang är fullt berättigad men här verkar som en korrektion av prästen, som icke bort begära, vad församlingen icke kan göra. Mer än de flesta uttryck i vår högmässa har »Vi upplyfta våra hjärtan» ålderns helgd. Det finnes belägg för det samma från början av 200-talet. En gång tidigare har en formulering lik »Gud upplyfte våra hjärtan» använts hos oss, men HB 1614 rättade misstaget. Den pietetsfullhet, som man på andra områden gärna vill visa i vår tid, bör också här få tillämpning. Den nuvarande formuleringen synes ha kommit till av dogmatiska

skäl, men den är ingalunda frommare, innerligare eller renlärigare än den gamla formen.

Den allmänna kyrkobönen och högtidsböner vid högmässan. Beredningsutskottet framlade fullständiga alternativ till tre kyrkoböner, vilka utgöra bearbetningar av de nuvarande bönerna. Vid bönen »Evige, allsmäktige Gud» togs särskild hänsyn till den utredning, som gjorts av kyrkoherde Adell i denna tidskrift. Ytterligare överarbetning av denna bön synes dock erforderlig. Kanhända riktigtast vore att följa den ordning mellan bönepunkterna, som Adell alternativt föreslår, och inom varje avdelning först nämna det närmast liggande. Bönepunkten om syndaförlåtelse bör utgå. Ordningen mellan böneämnena synes mig lämpligen kunna vara följande: I. Den enskildes kristna liv. Kyrkan i vårt land. Dess tillväxt (nydöpta och konfirmander). Hela kristenheten. Missionen. II. Fäderneslandet, dess ledning, skydd, arbete och framgång. Förhållandena mellan folken (fred). III. Hemmet. De unga. Behövande. Sjuka. IV. Det eviga livet. Genom strävan att göra denna bön så fullständig som möjligt, har man icke helt undgått faran att göra den till en ganska torr och mager uppräknings av böneämnen. Den bör få större innerlighet.

Utskottet uttalade sig för att ytterligare en form av allmän kyrkobön skapas, vilken lämpar sig för läsning efter högtidsbönerna. Dessa borde dessutom överses. Det är säkerligen ett allmänt önskemål, som härigenom skulle tillmötesgå. Att på högtidsdagar helt utesluta den allmänna kyrkobönen torde icke vara lyckligt, men bönemomentet bör icke få den längd det f. n. äger. Närmast kan man tänka på en allmän kyrkobön i den korta form, som förslaget har vid förkortad högmässa.

Dopet. Beredningsutskottet uttalade, att det icke ansett det påkallat att mera ingående upptaga detta kapitel till granskning, då kyrkomötet så sent som 1932 antagit nytt dopritual. Häremot anfördes reservation av biskop Andræ och särskild mening av biskop Aulén. Utskottets motivering är icke övertygande, ty det kunde icke anföras, att ritualet av år 1932 saknade brister. Tydligt var det minnet av de svårigheter man hade att övervinna, innan det nuvarande ritualet antogs, som gjorde att man ville undvika en meningsbrytning genom att gå frågan förbi. Tydligt har denna på detta sätt icke blivit löst. I kyrkomötet påpekades önskvärdheten av att i dopritualet gavs uttryck åt tacksamhet över den gåva barnet är. Tacksägelsen för barnen förekommer vid kyrko-

tagning. Men då denna akt i stora delar av vårt land är försvunnen, torde allt skäl finnas att förlägga den till dopet. Den torde böra få sin plats först i allokutionen, vilken även i andra avseenden behöver överses. Ett bevis på svårigheten för vår tid att skapa liturgiskt starka böner finner man i den vid dopet införda nya tacksägelsebönen efter dopet, vars svaghet sannolikt blivit tydlig för många under de få år den använts. Föga lyckligt formulerad är inledningen till barnevangeliet.

Konfirmationen. Utskottet uttalade önskan om ett helt nytt ritual, som mer än det nuvarande riktar blicken på positiva livsuppgifter i kristen kallelsegärning. Gärna medgives, att det gällande ritualen behöver förbättring i åtskilliga avseenden. Men det har också åtskilliga goda drag, icke minst en uttrycksfull högtidlighet, som man gärna vill behålla. Det lägger också tonvikten på det centrala i akten: bekräftelsen av dopförbundet och tillträdet till Herrens nattvard. Om ritualen helt omarbetas, är det av betydelse, att inriktningen på positiva kristna livsuppgifter icke sker på ett sådant sätt, att konfirmationens centrala betydelse skymmes.

Vigsel. Utskottet framlade ett fullständigt formulär för vigsel. Bl. a. ha inledningsallokutionen och bönen rätt grundligt omarbetats. Den något blomstrande stilen i det nuvarande ritualen har avlösts av en ganska torr prosa. Inledningen verkar för mycket plikt-katalog för att vara upplyftande. Större högtidlighet och, varför inte, en smula mer poetisk flykt vore önskvärda i detta ritual.

Jordfästning. Utskottet har med allt skäl föreslagit en inledningsallokution att fakultativt användas och avsedd att utgöra ersättning för griftetal. Utskottet har varit fullt medvetet om att dess förslag icke fått tillfredsställande gestaltning och betecknar det endast såsom en antydning om hur en dylik allokution lämpligen skulle kunna utformas. Förslaget är alltför läromässigt och kompediariskt. Man ville på denna punkt känna mera innerlighet och hjärtevärm.

För mullpåkastningen föreslogs såsom alternativ för sista ledet orden »Jesus Kristus är uppståndelsen och livet». I kyrkomötet uppstod ett livligt meningsutbyte om lämpligheten härav. Sedan gammalt ha dock de föreslagna orden varit nära knutna till begravningsakten, och någon främmande tankegång infördes icke genom dem, om man också måste medge, att tanken på den individuella uppståndelsen icke däri får samma tydliga uttryck som i

den gamla formeln. Något ändringsförslag på denna punkt torde väl knappast vara att motse.

Altarbönbok. Utskottet föreslog, att »böner för prästen vid högmässans begynnelse, då han träder för altaret, samt böner och förböner under särskilda förhållanden lämpligen kunde, tillika med böner ur En liten bönbok och andra böner, som kunde anses behövlige, exempelvis böner för prästen i sakristian före gudstjänsten sammanföras till en särskild Altarbönbok». Uppslaget är tvevelsutant värdefullt, men uppgiften är ytterst krävande. Liturgiska böner böra formellt sett vara knapphändiga i ordvalet och enkla i uttryckssättet. På samma gång som de skola vara personligt kända, måste personligt egenartade ordalag undvikas. De böra vara korta och kärnfulla, samtidigt med att språket icke får verka kärvt och strävt utan äga en levande rytm. Åtskilliga böner ur kyrkans gamla böneskatt kunde med fördel införlivas i Altarbönboken. De allra flesta böner i handboks-förslaget, som äro ämnade att överföras till detsamma, tarva en noggrann översyn.

Bihang till kyrkohandboken. Om alla de önskemål, som utskottet framställt i fråga om liturgiska formulär för gudstjänster av mera tillfällig art och frivilliga vigningsakter bliva uppfyllda, kommer det föreslagna bihanget till handboken, där dessa skola införas, att få ett betydande omfång. Det är ingen tvekan om att dylika formulär äro behövlige. När sådana gudstjänster hållas, finner man ofta, att ordningar av ganska förunderlig art användas. Somliga mena, att det hör till den evangeliska friheten, att man efter eget tycke anordnar gudstjänster, för vilka intet bestämt ritual finnes. Men godtycke och liturgisk valhänthet få icke förväxlas med evangelisk frihet. Det är därför av vikt, att de ifrågavarande formulären få en fast liturgisk utformning, byggd i det väsentliga på kyrkans gudstjänstlige erfarenhet.

I den översikt, som nu gjorts, har endast vidrörts en del viktigare punkter, som den fortsatta handboksrevisionen har till uppgift att behandla. Därtill kommer en detaljgranskning, som icke kan förbigå en enda sida i handboken. Det torde därav framgå, att ett stort och krävande arbete erfordras innan det nya handboks-förslaget kan vara färdigt att framläggas. Uppdraget har lagts i förfarna händer och man har största skäl att förmoda att det skall utföras både med pietet och framsynthet.

A. O. T. Hellerström.

Dies irae, dies illa.

En gregoriansk studie.

Bland allt det nya märkliga i melodiväg, som tillfördes vår koralbok i och med tillägget av år 1921, intager tre melodier för visso en förnämlig särställning. Jag syftar härvid på »Te Deum laudamus», »Christe qui lux es et dies» samt »Dies irae». I nu nämnd ordning representera de en gammal meloditradition från 300-talet fram till 900-talet. Att de kommit att användas helt olika beror givetvis i första hand på deras ur innehållssynpunkt skilda användbarhet i gudstjänsten men därjämte kanske i lika hög grad på den svårighetsgrad de var för sig representera. I båda fallen har »Christi qui lux» kommit i den gynnsammaste ställningen och det torde väl numera icke finnas någon som skulle vilja undvara den gamla hymnen och vad den har att giva ur såväl innehålls- som melodisynpunkt. Om de båda andra falla omdömena mera ojämnt. Man medger gärna att lovsång höves oss alltid, men man är icke genast beredd att sjunga ut sitt lov i en av kristenhetens skönaste sånger. Härtill bidrager givetvis för det första att »Te Deum» är svår som menighetssång, för det andra att den år 1921 introducerades i en avfattning, som omedelbart försvårade dess användning. Om man av »Christi qui lux» kunde göra en koral, som på ett ganska naturligt sätt kunde sjungas i 3-takt, lyckades man icke trots frånvaron av taktstreck att göra »Te Deum» sångbar, ehuru man genom olika notvärden sökte få fram en melodiavfattning, som ansågs giva texten nödig rättvisa. Att man numera emellertid hör »Te Deum» sjungas i högtidsgudstjänster men ännu oftare i matutiner här och var i landet, ha vi framför allt att tacka det gregorianska upplysningsarbete som intensivt och målmedvetet bedrivits av Adell-Peters. Alldeles självklart framstår som ett resultat av denna verksamhet att den nya koralboken på detta område kan anknyta till en ganska utbredd praxis uti församlingarna, som möjliggör de gamla melodiernas införande i ett skick, som dels bättre anstår dem, dels i melodiskt avseende gör dem mera lättillgängliga och sångbara.

Den tredje av de nämnda melodierna, Dies irae, har helt kommit att stå i skymundan. Detta beror givetvis därpå att den icke fått samma hemortsrätt i något liturgiskt sammanhang i vår kyrka. I melodiskt avseende hör ju den gamla sekvensen till det mest gripande vi förfoga över ur den gamla sångskatten. Att behand-

lingen i 1921 års koralbok icke gjort melodien musikalisk rättvisa torde i sin mån ha bidragit till att »Dies irae» veterligen icke kommit till någon som helst användning. Och likväl förtjänar sekvensen att läras och sjungas. Vi borde låta den komma till användning till att börja med på våra vesprar, completorier och musikandakter i anslutning till domssöndagen. Det är en sång som med sitt djupt gripande innehåll icke lämnar någon oberörd. Några belysande anmärkningar om denna sekvens må därför vara på sin plats, allra helst som den i den nya koralboken kommer att framstå i ett restaurerat skick, som i många avseenden skiljer sig från 1921 års avfattning.

Dies irae är en sekvens. Den tillhör således den art av kyrklig sång som stammar från mitten av 800-talet. De första melodierna härstamma från de utdragna jubilationerna i Hallelujasången, från vilken de så småningom lösgjorde sig för att uppträda som särskilda sånger. Den förste betydande sekvenskomponisten var Notker Balbulus (död 912). Sekvensen blev under senare medeltiden en synnerligen populär konstform och antalet inom katolska kyrkan sjungna sekvenser steg till inemot 1000. Tridentinska mötet påyrkade en förenkling av kyrkomusiken som särskilt hårt drabbade sekvensen, emedan den ansågs taga otillbörligt stort utrymme. Från 1568 kvarstod endast ett fåtal. De ännu vanligen förekommande äro Victime paschali laudes, Veni Sancte Spiritus, Lauda Sion salvatorem, Stabat Mater och Dies irae.

Som författare till Dies irae uppgives franziskanermunken Thomas av Celano (omkr. 1200—1255). Den användes först i den privata uppbyggelsens tjänst och kom först under andra hälften av 1300-talet in i katolska kyrkans requiem-mässa, i vilken den ingår som dess avslutande, stora andra del. De allvarliga, högtidliga trokéerna äro särskilt ägnade för det skakande ämne, som här behandlas, »Vredens stora dag är nära». Att den monumentala dikten t. o. m. förmått gripa en Goethe framgår av vissa partier i »Faust» (A. Baumgartner: Weltliteratur). Beträffande den betydligt äldre melodien, vars ursprung kan spåras ända tillbaka till 900-talet (Bäumker), har den lockat många betydande tonsättare till storartade tonskapelser. Här må endast erinras om Cherubinis båda requiem-mässor och Berlioz' requiem.

Dikten innehåller 19 strofer. De 17 första äro varandra till uppbyggningen alldeles lika och innehåller vardera tre rader, som alla sluta med samma rim. I melodiskt avseende upprepas samma melo-

di tre gånger, varvid samtidigt en fördubbling förekommer för varje dubbelstrof. I anslutning härtill och till innehållet kan man uppdelat Dies irae i fyra avdelningar; del I (stroferna 1—6) innehåller en skildring av världens undergång och yttersta domen, del II (str. 7—12) framhåller följderna av att ställas inför den slutliga uppgörelsen, som framtvingar skuldmedvetande, del III (str. 13—17) skuldmedvetandet för till bön och förhoppning om förlåtelse genom Kristi försoningsverk, del IV (str. 18—19): Här förändras såväl versbyggnad som melodi. Tre stycken tvåradiga strofer följer. Jag-formen viker och det hela utmynnar i en förbön för alla, som skall ställas inför domen och slutar med döds-mässans sköna bön: *Dona eis requiem.*

Innan Dies irae ännu fått sin liturgiska plats i requiemmässan, sjöngs sekvensen efter själva förrättningen på väg från kyrkan till kyrkogården. På flera håll sjöngs den också under advent såsom en förberedelse att möta den kommande världsdömdomen.

Dies irae kom sannolikt till Sverige först mot slutet av 1400-talet (C.-A. Moberg; *Über die schwedischen Sequenzen*), vilket framgår därav att den endast kan återfinnas i de senare nordtyska och skandinaviska handskrifterna och tidigare trycken. Den förekommer endast på innehållsförteckningen i handskriften C. 513 i Uppsala Universitetsbibliotek. I melodiförteckningen till 1921 års koralbok meddelas betr. Dies irae: »Till ledning vid redaktionen av här meddelade melodiform har tjänat det i Kungl. Bibl. i Stockholm befintliga Graduale, som för svensk räkning trycktes hos Ghotan i Lübeck på 1490-talet.»

Betr. detta tryck må anmärkas att sekvensen icke förekommer i fullständig form. Bevarad finns nämligen endast den del av Dies irae, som omfattar stroferna 1—11. I samma biblioteks ägo finns emellertid ett nytryck av ett Graduale Praemonstratense tillhörande den på sin tid även i vårt land verksamma Praemonstratensorden. Den häri förekommande melodien till Dies irae överensstämmer till alla delar med det ovan nämnda, tidigare trycket. Då praemonstratenserna i alla delar voro kända för sin noggrannhet i allt som hörde till ordens angelägenheter, har man alla skäl att antaga, att även deras graduale anslöt sig till den gamla traditionen. Som jämförande källa har därjämte använts Graduale romanum.

DIES IRAE

Del I (stroforna 1—6).

1. Di - es i - ræ, di - es il - la Sol - vet sæc - lum in fa - vil - la Tes - te Da -
2. Quan - tus tre - mor est fu - tu - rus Quan - do ju - dex est ven - tu - rus Cunc - ta stric -
vid cum Si - byl - la. 3. Tu - ba mi - rum spar - gens so - num Per se -
te dis - cus - su - rus. 4. Mors stu - pe - bit et na - tu - ra Cum re -
pul - cra re - gi - o - num, Co - get om - nes an - te thro - num.
sur - get cre - a - tu - ra, Ju - di - can - ti res - pon - su - ra.
5. Li - ber scrip - tus pro - fe - re - tur, In quo to - tum con - ti - ne -
6. Ju - dex er - go cum se - de - bit, Quid - quid la - tet ap - pa - re -
tur Un - de mun - dus ju - di - ce - tur.
bit: Nil in - ul - tum re - ma - ne - bit.

Betr. *tonarten* är då först att observera att den är dorisk, vilket med all tydlighet framgår av det meddelade trycket. Detta har icke tillräckligt beaktats i K 1921. Visserligen är förteckningen dorisk men när det gäller melodiåtergivningen har på en för hela melodien väsentlig punkt ett *dess* införts. Detta är fallet på den utomordentliga, melodiska höjdpunkten i tredje och fjärde stroforna motsvarande textställena »Tuba mirum» och »Mors stupebit». Med den tolkning av notskriften som K 1921 har antagit återstår knappast något annat än att införa ett *dess*, då i annat fall den stegvis nedåtgående melodilinjén skulle kommit att innehålla en ganska besvärlig tritonus (d-c-b-ass). Om *dess* således kan försvaras ur sångsynpunkt är det icke försvarligt ur tonartsynpunkt. Genom den vidtagna anordningen har melodien förvandlats att bli en helt vanlig durmelodi på en av de mest avgörande punkterna. Detta sammanhänger med hela melodiåtergivningen i modern notskrift, som här frångått originalets »ordalydelse».

Det som utgångspunkt i K 1921 angivna originalets melodi kommer nämligen att te sig något annorlunda i mera sträng »översättning». Det gäller icke endast det omnämnda stället utan även hel- och halvsluten.

Melodiformen: Första strofen återgives alldeles lika i samtliga angivna källor och K 1921. I andra strofen är avvikelsen från originalet stor i K 1921. Det gäller som förut nämnts först »Tuba mirum». På andra stavelsen i »mirum» förekommer i alla källorna tecknet porrectus d. v. s. det gamla neumtecknet för tre toner som i detta fallet i vedertagen återgivning klingar d-b-c. Man märker genast den förlösande klarheten i melodiskt avseende! (Till den rytmiska tolkningen återkommer jag längre fram).

Desset blir alldeles överflödigt ur tonal synpunkt och melodien strålar i all sin doriska prakt på själva den melodiska höjdpunkten. Det följande ordet, »spargens», återgives i alla källor med climacus ett tecken för *tre* toner som översattes med c-b-ass. Halvslutet på ordet »sonum» har även berövats sin karakteristiska melism på sista stavelsen i samma ord. (Jmfr. originalet.) Genom den vidtagna utökningen med de i originalet förekommande tonerna har melodien fått sin riktiga tonartsbestämning och dessutom berikats i hög grad vad beträffar den rytmiska utgestaltningen. Vad som här sagts om tredje strofen gäller givetvis motsvarande ställen i fjärde strofen, som ju upprepar samma melodi.

I femte strofen erhåller på samma sätt andra stavelsen i »scriptus» en melism. Synnerligen beaktansvärda äro emellertid de båda följande slutfallen på orden »continentur» och »judicetur». På sista stavelsen i dessa ord förekommer liksom förut en porrectus som således bör återgivas med g-ess-f såsom melism för stavelsen »-tur».

Med det ovan nämnda har melodien återfått sin avfattning i anslutning till originalet i samtliga strofer t. o. m. nr 17.

Vad själva avslutningen beträffar (str. 18—19) har sekvensen fått den avfattning som överensstämmer med de angivna källorna. Det i strof 18 förekommande *desset* får i detta sammanhang sin doriska förklaring, även om man kan antaga att hela avslutningen är tillkommen på en senare tidpunkt än de tre huvudavdelningarna.

Rytmiken är kanske likväl det intressantaste kapitlet i den gregorianska sången, och likväl förefaller det mig som om denna livsfunktion för den gregorianska sångens vidkommande hittills alltför litet beaktats och iakttagits i vårt land. Med ett visst fog kan den okunnige iakttagaren beskylla den gregorianska sången vara i avsaknad av rytmik, om han endast dömer efter vad han på många håll får höra. Det mest groteska exemplet på vad okunnig-

DIES IRAE, DIES ILLA
Graduale svecicum (Gothan 1493?)

Del I (stroferna 1—6).

heten i detta fallet kan tillåta sig levererades för ett par år sedan i en större artikelserie av Peterson-Berger, som med några kraftiga glosor avrättade den gregorianska sången. Vad högt upplysta sångarskolor sedan århundraden tillbaka vårdat som en av deras dyrbaraste skatter förklarades såsom musikaliskt omöjligt att be-fatta sig med!

Den gregorianska rytmiken fordrar emellertid ett ganska ingående studium för att helt bemästras. Undertecknad bevarar såsom en av de kyrkomusikaliskt sett mest givande upplevelserna att under en hösttermin vid den schweiziska Schola Cantorum Basiliensis få ägna dessa spörsmål ett närmare studium och att senare under en rundvandring i schweiziska, tyska och franska kloster få konfronteras med verkligheten i form av en levande kyrkosång, ömt och omsorgsfullt vårdad och under ledning av de kunnigaste lärare.

Att den gregorianska sången blir alldeles omöjlig om den rytmiseras i likhet med vad som skett i Dies irae-sekvensen i K 1921 är uppenbart. Slutraderna i stroferna 3 och 4 i K 1921 äro belysande exempel på vart det kan bära hän, när gregoriansk sång skall »rytmiseras» och påtvingas en bestämd taktart. Till försvar för detta förfaringssätt kan emellertid vara tillräckligt att andraga att vi vid den tidpunkt detta skedde ännu stod ganska främmande för det sätt på vilket dessa melodier rätteligen borde behandlas.

En jämförelse med K 1921 och det har bifogade trycket synes giva vid handen att den gamla noteringen missuppfattats vad tonernas tidsvärde beträffar. Virga har fått bli en halvnot. I analogi härmed blir podatus och clivis fjärdedelar. Tregrupperna ha antingen uppfattats som trioler eller också förvandlats till den rytmiska gruppen en fjärdedel, två åttondelar. Såsom alldeles självklart har fått gälla den regeln att begynnelse-tonen i denna tregrupp alltid med nödvändighet skulle vara betonad, vilket emellertid långt ifrån oftast är fallet.

Även om denna primitiva tolkning senare frångåtts förekommer likväl på många håll stor okunnighet om de rytmiska tyngdpunkterna i den gregorianska sången. Det gäller framför allt dessa mycket ofta misshandlade tregrupper, som mestadels fortfarande utföras såsom trioler med betoning på första »stavelsen». Slutfallen blir ävenledes mycket ofta misshandlade. Till detta felaktiga utförande bidrager i sin mån ett otydligt upptecknings-sätt, som försummar att ange de rytmiska stödjepunkterna. I

de eljest korrekta utgåvorna av Adell-Peters saknar jag för min del de små tecknen ovanför noterna, som i hög grad underlättar en rätt uppsjungning och gör hela det rytmiska skeendet fullt begripligt. Jag är förvissad om att de gregorianskt oskolade kyrkörererna utan undantag skulle gå bet på att nöjaktigt utföra Dies irae enl. Adell-Peters, Antifonale till Kyrkoårets aftonböner, s. 27. (Domsbasuner mäktigt skalla). Ett önskemål vore därför att de rytmiskt mera invecklade gregorianska sångerna erhöles accenttecken. Härvid torde emellertid observeras att detta tecken endast utgör den synliga lösningen av rytmiken, som knappast får framhävas genom några betoningar, åtminstone icke några kraftigare sådana.

För att återgå till den aktuella melodien måste man vid en uppteckning utgå från åttondelsnoten, som endast i de stora slutfallen utbytes mot fjärdedelsnoten, enligt en gällande regel, allmänt vedertagen. Första och andra stroforna erbjuder under sådana förhållanden inga svårigheter (jmf. uppteckningen!). Tredje strofen erbjuder dess mera intressanta ting. Eftersom den gregorianska rytmiken ej erkänner några ensamstående taktdelar utan alltid strävar att para samman dessa i två- eller tredelar måste tredje strofen erhålla den rytmiska indelning, som framgår av uppteckningen («Tuba mirum spargens sonum»).

Märk hur naturligt strofen låter sig sjungas i denna rytmiska indelning! Märk även hur omöjlig den skulle vara att utföra på ett tillfredsställande sätt om icke den ovan angivna indelningen användes! (Jmf. även Adell-Peters, a. a., sid. 27 där rytmiska tecken saknas.)

Enahanda blir förhållandet med slutfallet i strof 5 vid orden *continentur* och *judicetur*. Första tonen i porrectus kan icke erhålla betoning, som faller på stavelsen *e* i båda fallen. Den musikaliska accenten blir sålunda den i uppteckningen angivna.

Harmoniseringen får sin förklaring dels med hänsyn till att sången skall utföras i ett ganska hastigt tempo, dels med hänsyn till de ovan nämnda rytmiska stödjepunkterna. Att denna sak icke i tillbörlig grad beaktats framgår med all tydlighet även av många av senare års utgåvor i vårt land. En harmonisering bör om möjligt taga sikte på de rytmiska stödjepunkterna. Härigenom blir den fullt förklarlig och underlättar därjämte ett rätt sångligt återgivande av melodien. Den kan givetvis undvaras och om den kommer

till användning bör ledsagningen till orgel vara ytterst diskret och smidig.

Dies irae ingår i den avdelning i Psalmboken som kallas Hymner och sånger. Denna avdelning och dess utgestaltning hör givetvis till det intressantaste men även kanske det svåraste arbete som ingår i koralbokskommitténs arbete. Det är emellertid kommitténs livliga förhoppning att de lösningar den kommit till på sitt sätt skola bidra till att den gamla kyrkans sång skall klinga fulltonig och värdig på de platser och stunder där den i ett levande organiskt sammanhang med svenskt gudstjänstliv i övrigt kan få sin hemorts rätt.

Henry Weman.

En ny sång.

När Gustaf Aulén söndagen Cantate anno 1933 vigdes till biskop, utgick Ärkebiskopen i sitt tal från ordet i Psaltarens 96:te psalm: »Sjungen Herranom en ny sång».

Ordet har vid flera markanta kyrkohögtider varit utgångspunkt för betraktelsen.

Wallin inledde därmed exordiet till sin högstämda predikan »Inbördes uppmuntran att med christelig glädje sjunga Herranom en ny sång», när han första advent 1820 som domprost i Västerås invigde den nya psalmboken. Då förelåg ju också en ny sång, med en rik och skiftande skala, att tagas i bruk av den svenska kyrkoförsamlingen. En psalmbok var av konungen gillad och stadfäst, betydligt mera nyanserad än den gamla karolinska. Framförallt skulle tonerna från »Davidsharpan i Norden», där de voro som mäktigast och renast, bliva en evärdelig besittning och rikedom, först och främst inom den svenska folkkyrkan, efterhand i någon mån även i de utomkyrkliga kretsarna. En psalm sådan som 55 har visat sig kunna utföra den ekumeniska gärningen att ena till samklang alla de många skilda samfundens tankar och känslor vid julmorgonens gudstjänst.

En ny sång föreligger också nu i vår svenska kyrka, alltsen sekelskiftets första årtionde, differentierad och rik också den, med sina födslomärken efter utståndna kriser, fördjupad kyrkosyn, kyrkligt uppvaknande, en energiskt arbetande svensk teologi. Ett fruktbarande Lutherstudium och tillika en berikande kontakt

med anglikansk teologi har avsatt sina tydliga spår. Realismens genombrott, senare förnummen i förkunnelse och psalm än i vår skönlitteratur, har påverkat den nya sången. Efterklang, sentimentalitet, falskt patos, deklamatoriska utgjutelser äro därmed bannlysta.

*

Gustaf Aulén avslutar sitt Herdabrev till Strängnäs stift med en Vallfartspsalms, vars ord och melodi, båda flutna ur samma penna, gävo ökad lyftning och innerlighet åt sin författares vigning till biskop. Psalmens sjöngs av Uppsala domkyrkas kör, under det processionen med installandus, assistenter och installator skred upp emot högaltaret. En bödens, trons och hoppets sång.

Redan psalmens överskrift är betecknande för en nyare kyrklighets syn och stämning.

Första strofen formar sig till en bön om ljus och ledning:

Låt från ovan ljuset falla
 på vår vandrings dunkla stig!
 Giv, Osynlige, oss alla
 nåd att se en skynt av Dig!
 Gå framför oss, tag oss, led oss!
 Låt Din starkhet vara med oss!

Skriften vittnar om att Moses förmådde härda ut, därigenom att han likasom såg den Osynlige. Detta hör till all levande gudsfruktans kännetecken och väsen. Från Israels ökenvandring förtälja de gamla berättelserna, att Herrens härlighet gick framför folket. Liksom Viktor Rydbergs jubileumskantat väcker den Aulénska Vallfartspsalmen denna motivkrets till liv.

Men här är icke tal om en sky »vävd av idealer» utan i stället om ett stycke nytestamentlig uppenbarelsehistoria. Här följer i fortsättningen vittnesbördet, att Guds starkhet och kärlek tog gestalt i Kristus.

I en av Aulén gärna anförd kollektbön, den på tionde söndagen efter H. Trefaldighet, står det, att Gud allrämest bevisar sin allmakt däri, att han skonar oss och förlåter vad vi hava brutit. (Den allmänneliga kristna tron, 1:sta uppl., sid. 130).

I vallfartspsalmen heter det om Kristus:

Evigt skall han vittne bära
om att starkare än allt
är Guds kärlek, som försonar,
när den korsmärkt sig ej skonar.

Det måste vara så, därför att förlåtelsen icke är slapp eftergift utan ett övertvinnande av en ond och trög vilja, ett vinnande av människohjärtats hängivenhet, ja, en nyskapelse. »Lättare» skulle det vara att straffa och slå ned än att försona och vinna. Härtill fordras en starkare makt, och denna makt är den lidande kärleken.

Geijer har framförallt i passionspsalmen 89 riktat våra tankar till denna gudomliga kärleks makt hos den korsfäste:

intet finns
som icke vinns
av kärleken som lider.

Han har i annat sammanhang betygat: »Endast därför är ock Gud föremål för den högsta vördnad och kärlek att han sökt upp den fallna människan, emedan hon endast frivilligt kan återvända och således blott med kärlek står att besegra, även för Guds allmakt». I psalmen säger han var denna Guds allmakt uppenbaras.

Men Aulén har i sin psalm en tanke, varmed denna ofta nog så lättvindigt citerade och använda Geijerpsalm kompletteras: Guds självutgivande kärlek kan gå förlorad, bli vad Luther kallar »eine verlorene Liebe».

Fritt och utan gräns den giver,
om den än förlorad går —
skörden ofta utebliver —
slösande likväl den sår.

Allvarstankarna från Jesu liknelse om fyrahanda sädesåkrar komma här till uttryck. Likaså i Herdabrevet (avd. om prästämbetet såsom försoningens ämbete, sid. 63), där det erinrats om korset såsom segertecknet. »Detta betyder icke, att segern alltid skulle vara kärlekens gärning tillförsäkrad. Mycken offrande och självutgivande kärlek kan gå till spillo, gå förlorad. Men mitt under allt detta blir det därvid, att kärleken själv 'aldrig förgår'». (Jfr Nygren, Försoningen, sid. 57 f.).

Tvenne Lutherord, karaktäristiska, innehållsrika och åskådliga, återklinga i den följande (4:de) strofen. Orden anföras i Den

allmänneliga kristna tron, likaså i Herdabrevet, (sid. 54—55). Det ena är Luthers expressiva ord om syndens väsen: syndaren är »inkrökt i sig själv». Det andra är det lika målande ordet om Guds frälsande gärning med oss, att den »tager oss ut ur vår egen åsyn och ställer oss liksom utanför oss själva, så att vi icke bygga på egna krafter, samvete, känsla, person och gärningar, utan på det som är utom oss», alltså på Gud själv. Som präst har man ofta i den enskilda själavården, då det gällt att föra en misströstande själ tillrätta, varit tacksam för att detta Lutherord blivit inpräglat i ens medvetande.

Aulén gör det djärva greppet att gjuta båda dessa ord in i en och samma strof:

Slå oss hårt med riddarslaget!
 Tag ur egen åsyn ut
 oss, som tråla under jaget,
 bundna med olösbar knut!
 Hugg den av! och hos Dig fånget
 frihet får mitt liv i tvånget.

Det är i sanning en innehållsmättad strof!

Detta riddarslag som löser syndens gordiska knut, det är bildspråk som etsar sig fast i minnet.

Och den påminnelsen att allenast genom bundenheten vid Kristus blir en människa verkligen fri, den behöva vi ofta nog. Paulus, Jesu Kristi livegne, kan fråga »är jag icke fri». Luther sjunger sin befrielses Höga visa i förklaringen till andra artikeln och i sin »andeliga visa om huru syndaren kommer till nåden» (Var man må nu väl glädja sig). Det vore gott om Kristi kyrka världen runt kunde få förmedla sådan frihet åt en alltmera växande skara.

I Kyrkans årsbok 1934 kommenteras det föregående årets biskopsutnämningar. Där framhålles, att kyrkan i de utnämnda »äger tillgången av den stridbara optimismens markerade personligheter».

Frimodighet förkunnar Auléns Herdabrev. Och i frimodighetens tecken slutar vallfartspsalmen med bekännelsen om Guds frid mitt i denna vådans, syndens och stridens värld, den frid

som oss ger i svaghet styrka
 och gör hjärtat till Guds kyrka.

Det är pingstens visshet — först efter korsets och uppståndelsens påska blir det omsider pingst.

Sextonhundralets fromme kände sin bundenhet och bad med längtansfullt hjärta (Svedbergs psalmbok av år 1694, nr. 215):

Kom Gudz dyra gáfwa,
Sönderslit then kláfwa,
Ther i jag är spänd;
Kom, ah! Kom min längtan!
Kom min hierte-trängtan,
Och mitt qwal bortwänd!
Hiertat får nytt lif och styrekia,
När tu gör ther i tin kyrkia.

(*Sv. ps. 137, v. 4.*)

Det är samma bön och bekännelse som i den moderna psalmen.

Med en vision av trons och hoppets dubbelbåge, strålande över Kristi kyrka, med övertygelsen om den kärlek som var och evigt varar avslutas denna innhållsrika vallfarts- eller processionspsalm. Därmed vill den sjunga in i våra hjärtan, ack, ofta så missmodiga och försagda inför kampen, lidandet och döden, att varken vandan eller det onda eller förgängelsen har det sista ordet. Vandringens mål är Gud och hans eviga kärlek.

Trons och hoppets dubbelbåge
över Herrens kyrka står.
Men all strålgans i dess låge
kraften av den kärlek får,
vilken var och evigt varar
och till sist sig helt förklarar.

Då electus till Strängnäs gästade Malmö prästsällskap fingo vi under författarens-kompositörens egen ledning sjunga hans sköna psalm. För den som sttit under Gustaf Auléns kateder och i hans tentamenssoffa återkallar denna sång många kära och stärkande minnen.

Det var med glädje jag i ett isländskt psalmbokstillägg fann Auléns vallfartspsalm översatt (av den i vår svenska kyrka synnerligen väl orienterade biskop Jón Helgason). Den har där fått sin plats mellan Grundtvigs Kirkeklokke och Ingemanns sång om Den store Mester.

Vallfarts- eller processionspsalmer äro i vår litteratur sällsynta. Här må endast erinras om Elis Erlandssons bok Adoratio, vilken innehåller bl. a. en processionspsalm (sid. 68), som på ett par

punkter är besläktad med den Aulénska och präglas av samma frimodiga tro på Guds kärleks makt, uppenbarad i Kristus.

Fast fördold Han är oss nära;

— — — — —
I din Son Du uppenbarat
All din kärleks majestät,

— — — — —
Ära, makt och härlighet
tillhör Gud i evighet!

*

Ännu ett herdabrev och en psalm skola här sammanställas, även de visande ett inre samband mellan trostankarna, teologien, och »en ny sång».

Einar Billing gav oss i sitt Herdabrev till prästerskapet i Västerås stift en sammanfattning av sin teologi och sin kyrkosyn.

Utgångspunkten är aposteln Pauli ord i Filipperbrevets fjärde kapitels sjunde vers, om Guds frid som bevarar hjärtan och tankar i Kristus Jesus. Billing påvisar, vilken kraft Guds frid faktiskt var i apostelns prövningar och kamp. Filipperbrevet är skrivet under Pauli fångenskap. Och »själva fängelsecellen, där han sitter har — — — — blivit för honom en bild av — — — Guds omsorg. Vaktposten, vars taktfasta steg utanför hans dörr säger honom, att en flykt är omöjlig, och fängelsemuren, som stänger honom ute från yttervärlden: de avbildade Guds frid, som står på vakt vid hjärtats dörr, att inga onda eller fåvitska tankar må slippa därur, och som omhägnar hjärtat såsom ett fridlyst tempelområde, att intet orent må slippa därin». Billing framhåller — och det behöver i sanning göras klart för oss alla — att denna Guds frid icke är en ömtålig stämning, som går och kommer, utan den fasta, objektiva verklighet som omgiver oss vart vi gå. Den är »icke det sista, avslutande och högsta i det kristna livet utan det första, grundläggande — och högsta». Det är också av vikt att hålla fast, vad Billing säger om huru denna frid vinnes. »Icke i extasens känslosvall utan i den stilla samlingen kring förlåtelsens klara, dömande och upprättande ord gripa vi Guds frid. Dag för dag måste Gud med förlåtelsen giva oss den — mer än en dagsbörda åt gången orka vi ej med att bära».

Denna Guds frid ger åt människan den inre rikedom, den sa-

lighet, som gör att hon blir befriad från det krampaktiga greppet om sig själv. Hon blir en glad och frimodig och villig tjänare i sitt kall.

Det är vad Luther klart beskrivit i sin skrift »Om en kristen människas frihet», en skrift som torde vara alltför litet läst ibland oss.

Hela rikedomerna av dessa evangeliska, tröstande och frigörande tankar, möta oss i Einar Billings tröstesalm, så kallad då den först publicerades. Den fick sin plats i den nya upplagan av Kyrklig sång och omsider, via J. A. Eklunds psalmboksförslag, i vår nya psalmbok, där den ingår under nummer 380.

Liksom anslaget i Lutherpsalmen »Var man må nu väl glädja sig» är en uppmaning till glädje, så också här. I ena fallet en maning till medkristna, »lieben Christen gemein», i andra en maning till min egen själ såsom så ofta i Psaltarpsalmerna. Ett karaktäristiskt och innehållsrikt *nu* möter oss i båda fallen. Det tyder på nyvunna andliga erfarenheter, en ny syn. Guds ord, »Guds den Allsvåldiges bud», skänker åt människan denna gåva och förpliktelse att glädjas.

Nu gläd dig, min ande, i Herran,
 upp, jubla, min själ, i din Gud.
 Låt ängslan och sorg vika fjärran
 på Guds, den Allsvåldiges bud.
 Väl andra må sucka och kvida,
 men dig, som har Gud vid din sida,
 dig höves blott lovsångens ljud.

Till de centrala verserna i psalmen höra de som besjunga Guds frid. (3—6).

När friden ett hjärta bevarar,
 stor rikedom får det och makt.
 Det räknar ej längre och sparar,
 står ej om sitt eget på vakt.
 Det frestaren bjuder att vika
 och källor att flöda så rika
 i lidandets brännheta trakt.

Det är ett koncentrat av några strålande sidor i Herdabrevet, teologi, Luthertolkning, omsatt i uppbyggande kyrkosång. Slutraderna i stroforna alludera på de kända orden i Psaltarens 84:de psalm

om källorna i Tåredalen, ord som äro dyrbara för så många bibel-läsande, i lidandet fostrade kristna.

I sjätte strofens slutrader ställes den allvarliga frågan: Hur vågar ditt hjärta du neka Att hela sin rikedom få?

Den som nekar, den som icke tar emot, blir ett rov för ovisshet, ofrid, rädsla. Och — såsom det heter i Herdabrevet (sid. 19) —: »Ej blott från Gud utan också från min nästa stjal jag genom min ovisshet och brist på frimodighet, vad honom tillhörer».

Lina Sandell, för att erinra om en sångarskola som med delvis annan accent sjunger om Guds nåd i Kristus, ställer oss i sin konstlösa sång inför samma fråga: hur vågar du?

Har du mod att bliva borta,
när din konung kallar dig,
kallar dig till evig glädje,
evig salighet hos sig?

(*Sions Toner, nya uppl.; nr. 295*).

Den Billingska psalmen har i sin fortsättning (v. 7) anknytning både till skildringen av lärjungarna inom stängda dörrar, första söndagen efter Påsk, och till texten på 20:de söndagen efter H. Trefaldighet (1. årg) om de nedgrävda punden. Den mynnar slutligen ut i åkallan och bön till Fadern, Sonen och Anden. Det gäller till sist Andens vittnesbörd om att Herren Jesus är mig när. Och så avlägger även denna psalm sitt vittnesbörd om Herren Jesus som vår tros begynnare och fullkomnare, som den omistlige för trons liv. Författaren väjer inte för att ge vår egen hjälplöshet ett så tillspetsat uttryck som detta, i näst sista strofen, anstötligt för all intellektualism:

Min tro är en flämtande gnista,
Din segrade än i det sista.
O, Herre, så tro du för mig.

Psalmen har meterklass och melodi gemensamma med gamle Spe-gels kända Oss kristna bör tro och besinna (317). Denna sköna melodi, den konstfulla rimflätningen och det målande bildspråket ha jämte psalmens rika religiösa innehåll gjort tröstepsalmen till en av de gärna använda i den nya psalmboken.

Ärkebiskop Eidem har vid något tillfälle talat om Kristinnerlighet. Det kan med skäl sägas att båda de här behandlade psalmerna,

av tvenne vår kyrkas teologiska tänkare, bära kristinnerlighetens prägel, förenad med en manligt frimodig hållning.

*

Den nya sången blev ock en sång om kyrkan, ej blott om Kristi kyrka i allmänhet utan om vår svenska kyrka, något otänkbart en mansålder tidigare.

Vid det allmänna kyrkliga mötet i Stockholm i april 1931 sjöngs efter Einar Billings föredrag en av honom författad kyrkopsalm.

Den kan läsas i Ersta sångbok under nr. 152 (Sånger samlade för Ersta Diakonissanstalt. Fjärde, omarb. uppl. 1932).

Även denna psalm börjar med tacksägelse.

O Gud, vi vilja prisa dig
och Dig av hjärtat dyrka,
att ock bland oss, så nådelig,
Du byggt din helga kyrka;
när av ditt ljus vi henne se
bestrålad stå, som drömmande
vi varda i vårt sinne.

Författaren ser ut över landet. De vita kyrkorna, vilka likt ett pärlband vilja knyta samman vårt folk, de vittna om Guds verk, om Guds nåd. Linjen drages tillbaka i tiden, till den tid då Herren Jesus med sina sändebud vandrar från trakt till trakt med evangeliets säde. Kyrkorna vittna om att samme Herre under seklernas lopp vandrat fram sin väg även ibland oss.

Se, längs den väg han vandrat har,
allt medan sekler svunnit,
hur helgedom vid helgedom
nu vittna: ock till oss han kom
och tog bland oss sin boning.

Såsom såningsmannen, när han sådde ut sin säd, såg somt falla på vägen, bli nertrampat, bli förspillt, så har det skett ibland oss, när Herren vandrat fram med evangelium. Men han har dock icke övergivit oss. Det är här samma syn på Kristus, slösaren, och samma syn på Guds förekommande nåd såsom den makt, som grundar och uppbygger Kristi kyrka ibland oss, som vi känna igen från Billings Herdabrev och övriga skrifter.

Här gives oss frimodighet att se Sveriges kyrka såsom en Guds skapelse genom ordet och som ett redskap för evangeliets verk i vårt folk, att vårt folk skall bli Guds folk. Våldiga perspektiv öppna sig för våra blickar, tillbaka i det förflutna och framåt emot kommande tider. Vi se i historien den levande verksamme Guden. »Såsom hela historien, när vi sågo den på profeternas sätt, till sin innersta halt blev till en räcka Guds gärningar, så blir nu också hela vår kyrkas historia, bakom och trots allt människo- verk, till en enda Guds gärning, en hans utkorelse- och förlåtelse- gärning mot vårt folk». (Herdabrevet, sid. 68). Den som läst Billings Försoningen glömmar ej lätt, vad Guds utkorelsegärning innebär. Och vad dessa perspektiv på vår svenska kyrka innebära för förkunnelsen, därom har Billing i skriften Folkkyrkan och förkunnelsen lagt fram en rikedom av tankar, oss alla till frimodighet och ansvarskänsla. Ur denna syn på Guds uppenbarelse och Guds utkorande, förekommande nåd är den Billingska kyrkopsalmen framsprungen.

Den avslutas med denna vädjande strof:

Hör, klockor svepa runt vårt land
och ringa oss tillsamman,
att vi må uppstå, hand i hand,
att tjäna dig med gamman.
Ditt amen säg, o Gud, därtill,
bjud att det sker, som du det vill:
ditt namn ske pris och ära.

En psalm sådan som den här citerade ger oss en hjälp att kunna följa Billings energiska paroll: »gör allvar med den *religiöst* fattade folkkyrkotanken».

Tre decennier ha gått till ända, sedan den första psalmen om Sveriges kyrka, J. A. Eklunds Fädernas kyrka, sjöngs — till Auléns melodi — av hänförda unga skaror. »Den hänförelse, med vilken den sjunges — den har nästan blivit ett slags kyrklig nationalsång — vittnar i sin mån om, i vilken grad den svenska kyrkan likväl ännu alltjämt, trots allt, är en hela folkets sak» (E. Billing, Den svenska folkkyrkan, sid. 112). Denna psalm med de hopade substantiven, sin historiska tillbakablick, sitt frimodiga nämnande av fosterlandets namn — Sverige förekommer ej mindre än 7 gånger, dessutom adjektivet svensk 1 gång — sin manliga

vädjan till de unga, sin tro på de unga och känsla för de unga (Kristnade ungdom, dig gånge väl), allt detta och därtill själva sakligheten och friheten från fraser, den på en gång kärva och innerliga tonen — denna psalm måste fånga uppmärksamheten och gripa unga sinnen. Även den som var alldeles för ung för att vara korsfarare i de åren, även den som växte upp i Sydsverige i en jämförelsevis kyrklig bygd, kände fläkten av något nytt och stort, då man först var med och sjöng Fädernas kyrka. Hur djärvt den avviker från vad som eljest skrevs om kyrkan, om Sveriges kyrka, det förstår man klart först långt efteråt. Att den icke bottnade i »romantiskt svärmeri kring nationella kyrkominnen» det torde vara jämförelsevis lätt att se, om man vill se. I det gamla Ryda, där J. A. Eklund fick sina för livet bestående intryck, fostrades man inte till slika ting, men väl till tacksamhet och ansvar för sin kyrka. För övrigt är det ju samme författare, som skrivit psalmen om kyrkans bot: Herre Kriste, du din kyrka, som står sida om sida med Fädernas kyrka i Eklunds psalmboksförslag (i Kyrklig sång nr. 16).

Främst i raden i den nya sången står Fädernas kyrka. Dess författare var en vägröjare för en ny tid, en djärv angripare av tidens falska gudar, en förkämpe för en sannare syn på Sveriges kyrka, en väckande profet, som tolkade Guds gärningar till vårt folks frälsning, en stridsman och sångare, en sångare av Guds nåde.

Hilmer Wentz.

Båstads kyrkas orglar.

Båstads kyrka har förmånen att äga två utmärkta piporglar: en äldre och en nyare.

Den äldre byggdes år 1792 av J. Ekengren och tjänstgjorde till 1918, då den fick lämna plats för en ny orgel, till vilken den gamla fasaden användes. Då det ekengrenska orgelverket emellertid ansågs för intressant och värdefullt för att på vanligt, barbariskt sätt nedskrotas, blev det tillvarataget och uppsatt i kyrkans tornrum. Till en början iståndsattes dock icke alla stämmorna. Den gamla orgeln användes sedan en och annan gång vid konserter och

började ganska snart röna en oanad uppskattning. Kanske berodde denna i någon mån på den fjärrverksliknande placeringen i tornrummet, varifrån tonen, försvagad och »hyfsad», inträngde i kyrkan genom ett fönster. År 1929 iordningställdes detta tornrum till vapenhus. Därvid blev det nödvändigt att ändra orgelns något provisoriska läktare. Orgeln erhöi därvid en ny, vacker fasad, ritad av arkitekt E. Fant, samt restaurerades på ett förtjänstfullt sätt av orgelbyggare A. Magnusson. Då en av anledningarna till orgelns tillvaratagande varit önskemålet att i orört skick bevara en 1700-talsorgel, tillmättes de museala synpunkterna stor betydelse vid restaureringen. Vid denna tid, då orgelrörelsen ännu ej smittat vårt land, ansåg man ju att orgelns övertonsstämmor voro för starka och »skrikiga», men att de nog skulle kunna bli »användbara» om de intonerades svagare. Till följd av den museala synen på restaureringen fingo dessa stämmor emellertid behålla sin skärpa; med »användbarheten» fick det gå hur det kunde. Detta visade sig vara mycket lyckligt. Dessa småstämmor ge en utomordentlig friskhet åt orgelns klang. Efter den nämnda restaureringen och sedan organisten kommit i kontakt med orgelrörelsen och lärt sig registrera enligt de nya principerna, började en glansperiod för det gamla, på sin tid så förkättrade instrumentet. Vid orgelstunderna började den gamla orgeln att med sin ljusa, strålande klang triumfera över den nya romantik-orgeln, som vid jämförelsen kom att verka tämligen grådaskig. Det blev också snart nödvändigt att vidtaga åtgärder för att den nya orgeln skulle kunna komma i jämnhöjd med den gamla som kyrkoinstrument. Innan vi gå in på detta kapitel, vilja vi lämna några uppgifter om den gamla orgeln och dess nuvarande användning.

Orgeln har 11 stämmor, av vilka 2 äro halverade (diskantdelen börjar på ettstrukna c), en manual (C-trestrukna d) och bihangspedal (C—g). Stämmorna uppräknas här i den ordning de stå på luftlådan, med början vid fasaden.

Principal 4
 Diapason 8
 Gedact 8
 Spets-Fleut 4
 Qvinta 3
 Täct-Fleut 4
 Octava 2

Raus-*qvint* 2 chor ($1\frac{1}{3} + 1$; rep. på ettstr. och tvåstrukna fissa)
 Mixtur 2 chor (ters $\frac{4}{5} +$ *qvint* $\frac{2}{3}$; rep. på ettstr. och tvåstr. c)
 Trompet 8 Discant
 Trompet 8 Basso
 Fugara 8 Discant (ursprungl. Vox Virginea 8)
 Prestant 4 Basso (ursprungl. Trompet 4 Basso).

Dessutom har orgeln ursprungligen ägt en tremulant, som borttagits troligen under senare 1800-talet. I övrigt tyckes orgeln förunderligt väl ha klarat sig undan detta farofyllda århundrade. Vox Virginea 8 har dock försvunnit, likaså ljudbägarna m. m. till Trompet 4 bas. En rekonstruktion av dessa båda halvstämmor skulle ha blivit alltför dyrbar. Såsom något slags ersättning har vid senaste restaureringsarbeten insatts Prestant 4 och Fugara 8; dessa labialpipor, härstammande från 1800-talet spela dock ingen nämnvärd roll. Av större betydelse är att Principal 4 och Diapason 8 kompletterats med nya baspipor i stället för dem, som blevo kvar i den ursprungliga fasaden. I övrigt är pipbeståndet (frånsett någon enstaka, nyare pipa) det ursprungliga. Alla stämmor äro »användbara», t. o. m. trumpetten. De trånga, likartade mensurerna m. m. överensstämma nog ej med orgelrörelsens läror. Men både anhängare och motståndare till dessa tyckas vara överens om att den gamla orgeln är synnerligen hörvärd. Ingen skulle vilja omdana den enligt något äldre eller nyare recept. Sådana gamla instrument kunna ha anspråk på den största pietet.

Vid den nya orgelns omdaning år 1932 fick den gamla tjänstgöra vid gudstjänsterna. I övrigt har dess gudstjänstliga användning varit ganska minimal, till största delen beroende på dess placering. Organisten har här ingen kontakt med församlingen, långt mindre med liturgen. Under koralveckorna har det emellertid visat sig gå mycket bra att använda gamla orgeln vid psalmsången. Men den sjungande församlingen har ju då varit särdeles kvalificerad! Bland andra goda koralregistreringar, som försökts med gott resultat, må särskilt nämnas Ged. 8, Princ. 4, Spetsfl. 4, Qvinta 3 och Octava 2.

Orgelns förnämsta gudstjänstliga uppgift har varit att beledsaga körsång. Mellan orgeln och det fönster, som utgör »ljudport» åt kyrkan, finnes ett litet utrymme, där en kör på högst 10 personer kan få plats. Bach-koraler och en del andra körsaker, där orgelns medverkan är önskvärd, kunna här få ett acceptabelt utförande,

bättre än vid nya orgeln, där körens plats är ytterst miserabel särskilt i akustiskt hänseende. Ett speciellt slag av körsång må i detta sammanhang omnämnas, emedan det kan tänkas få en viss betydelse i »nyttokonsten»: orgelkoraler med sjungen cantus firmus. Ett exempel: på Marie Bebådelsedag ha vi någon gång i stället för annan hymn utfört undertecknads koralbearbetning »Dig kläd i helighetens skrud» med gamla orgeln (Ged. 8, Spetsfl. 4 Oct. 2) samt en kraftig, ljus damkör.

Den nya orgel, som byggdes år 1918, var beträffande stämantalet rätt sparsamt tilltagen: 12 stämmor + 3 transmissioner till Båstads tämligen stora treskeppiga kyrka (härstammande från medeltiden, då Båstad var stad). Dispositionen, typisk för sin tid, var följande:

Man. I: Borduna 16, Principal 8, Gamba 8, Fl. Harm. 8, Oktava 4, Chornett 4 chor (= 16 fots-chornett), Trumpet 8.

Man. II: Salicional 8, Violin 8, Voix celeste 8 (två-korig; bas gemensam med Salic.), Rörflöjt 8, Fl. Oct. 4.

Pedal: Subbas 16, Violoncell 8, Flöjt 8 (transmissioner från man. I).

Crescendoverk för hela orgeln.

Några lamentationer över denna disposition skulle blott trötta denna artikels förf. och event. läsare. Orgeln var emellertid mycket god på sitt sätt, blev under sin korta romantiska ungdomstid mycket uppskattad och gjorde sin mästare, J. Magnusson, all heder. Inte minst blev detta fallet vid orgelaftnarna, där instrumentet var ett gott redskap för återgivande av den orgelmusik, som en del år framåt var den förhärskande på programmen: orgelmusiken mellan 1750 och vår egen tid, alltså den man numera helst hoppar över.

Redan före den gamla orgelns oväntade revansch och orgelrörelsens genombrott o. s. v. började vissa av den nya orgelns brister som kyrkoinstrument att förmärkas, vilket ledde till några små partiella förbättringar, bl. a. utökning av man. II med ytterligare en stämma.

Längre fram, år 1932, utförde Th. Frobenius en genomgripande omdaning i förening med tillbyggnad. Några år senare, då orgeln måste rengöras efter ett större restaureringsarbete i kyrkan, gjordes ytterligare några stämbyten, varigenom dispositionen blev mera konsekvent genomförd. Några eftergifter åt »romantik-ide-

alen», som av kostnads- eller pietetsskäl ansetts nödvändiga 1932 hade här, som alltid när det gäller mindre instrument, visat sig olämpliga och oekonomiska. Av 1918 års orgel kvarstår nu bälgverket, luftlådorna, spelbordet och trakturen; av pipverket är däremot ej mycket kvar (i fullkomligt oförändrat skick endast Rörflöjt 8). Man. I har nu 2 avdelningar: principalverket (på gamla luftlådan) och det nytillkomna »positivet». Orgelns förändring till 3-manualig hade av kostnadsskäl varit otänkbar; därför ha vi nu denna anordning med man. I; »positivet» har i anledning därav disponerats med hänsyn både till dess funktion som komplement till principalverket och dess uppgift som soloverk. Pedalen har nu utom sina 3 transmissioner även 3 självständiga stämmor.
Orgelns disposition:

MAN. I

<i>Principalverket</i>	<i>»Positivet»</i>
Principal 8	Gedackt 8
Gemshorn 8	Kvintadena 4
Oktava 4	Blockflöjt 4
Oktava 2	Nasard $2\frac{2}{3}$
Mixtur 1, 5 chor	Valdflöjt 2
Dulcian 16	Terz $1\frac{3}{5}$
Trumpet 8	

MAN. II (i crescendoskåp)

Rörflöjt 8
Flöjt 4
Gemshorn 2
Larigot $1\frac{1}{3}$
Cymbel $\frac{1}{2}$, 3 chor
Krumhorn 8

PEDALEN

Subbas 16
Principal 8
Gemshorn 8 transmiss.
Oktava 4 transmiss.
Rauschkvint 4 chor ($5\frac{1}{3}$ —4— $2\frac{2}{3}$ —2)
Dulcian 16 transmiss.

Kopplarna äro de samma som före restaureringen: I/Ped; II/Ped; II/I; 4-fotskoppel mellan man.; 16-fotskoppel i man. II; 4 fasta och 1 fri komb.; utlösare.

Givetvis hade ytterligare en fri komb. varit önskvärd event. i st. f. de ganska värdelösa p, mf och f-kopplarna. Ett annat önskemål har på grund av platsförhållandena varit omöjligt att förverkliga: 2:a manualens utökning med ytterligare 2 stämmor, så att fottalen 8 och 4 kunnat få vardera två labialstämmor (en vid och en trång).

2:a manualens disposition skulle då varit den nuvarande + Salicional 8 (givetvis ej gamba- eller eolin-artad utan av modern typ) samt Principal 4; i st. f. Flöjt 4, som är gjord av förutvarande, överblåsande pipor, kunde i så fall varit en vidare stämma, antingen en öppen, cylindrisk (t. ex. Nachthorn) eller en täckt. Men gränsen måste ju sättas någonstädes; och saknaden efter det, som event. borde funnits, är ej stor. Orgeln är, i det skick den nu befinner sig, ett särdeles förnämligt kyrkoinstrument med mångfaldiga möjligheter.

På begäran skall här lämnas en del exempel på registreringar, varvid vi börja med koralspelet. Först den svagaste, användbar till psalmsång under nattvardsutdelning: I, Ged. 8, Blockfl. 4 (med eller utan pedalens Subbas). Om detta på grund av kraftigare församlingssång visar sig otillräckligt, sker förstärkning lämpligast med Valdf. 2. Ett annat alternativ: II, Rörfl. 8, Fl. 4, Gemsh. 2. Vilken som helst av de båda nämnda »flöjtkörerna», 8, 4, 2, är även användbar till koralerna vid mindre gudstjänster, t. ex. completorier, samt till församlingens partier i mässans musik. Annars är det ju önskvärt att koralregistreringen blir färgad av principalstämmor. En god normalregistrering för koraler vid högmässa är Princ. 8, Okt. 4, Okt. 2 (i ped.: Subbas 16 och Rauschkvint). Vill man dämpa klangen något och få den mörkare, kan Okt. 2 utelämnas och positivets flöjtkör, 8, 4 och 2 andragas. (Någon »förmörkelse» genom sådana solistiska stämmor som Nasard $2\frac{2}{3}$ och Terz $1\frac{3}{5}$ torde ej vara lämplig vid koralspelet; av helt anorlunda verkan är gamla orgelns ljusa Qvinta 3, som ger lite mixturfärg åt denna orgels principalkör). Till vilken som helst av dessa principalregistreringar kan det vara lämpligt att tillkoppla 2:a manualens Cymbel, vars styrkegrad i förhållande till 1:a manualen kan regleras genom svällaren. Endast i undantagsfall kan Mixturen användas vid koralspelet. I vanliga fall skulle orgeln härigenom bli för stark. (Det bör i detta sammanhang även på-

pekas att *för svagt* koralspel kan vara till skada för församlings-sången: det kan göra de sjungande försagda och osäkra). Naturligtvis finnas dessutom många andra möjligheter, t. ex. rörverksfärgade registreringar till högtidspsalmer.

Ackomp. till liturgen sker vanligen från man. II med Rörfl. 8 och Fl. 4 eller desamma + Gemshorn 2 (i så fall med stängd svällare). Vid vissa slag av ackomp. (t. ex. till den kortare, frygiska litanian) kan man event. använda Rörfl. 8 ensam. Den är lyckligtvis ganska klar. Den konturlöshet, som i allmänhet kännetecknat de samtida (och äldre) täckta eller halvtäckta stämmorna, är väl den främsta anledningen till att Salicional kommit att framstå som en outhärlig ackompanjemangstämma. Den kan emellertid mycket lätt undvaras, där man har en verkligt modern Rörflöjt eller Rörgedackt. En sådan har nämligen, bl. a. på grund av den låga uppskrifningen en s. a. s. »tät klang», klar och distinkt.

Till registrering av preludier och postludier finnas givetvis ett mycket stort antal möjligheter. Många av förslagen i registreringsanvisningarna till Runbäck-Åhlén: Postludier, delarna I o. II, kunna användas. Här skall emellertid till ett urval gamla och nya kompositioner ur denna samling lämnas några i praktiken prövade registreringsförslag, som i några fall äro s. a. s. mera avancerade än de normaltyper, som innehållas i de nämnda registreringsanvisningarna.

H. Scheidemann: *Dig, Helge Ande, bedja vi* (del II n:r 61 a)
 Överstämman (cantus firm.): I Ged. 8, Kvintad. 4, Terz $1\frac{3}{5}$.
 Mellanstämmorna: II Rörfl. 8, Fl. 4, Gemsh. 2.
 Ped. Subb. 16, Gemsh. 8.

D. Buxtehude: *Kom, Helge Ande, till mig in* (I, 33)
 Överst. (c. f.): II Krumh. 8, Cymbel.
 Mellanst.: I Blockfl. 4.
 Ped. Gemsh. 8.

J. Pachelbel: *Hell, morgonstjärna, mild och ren* (II, 67)
 Man. II: Gemsh. 2, spelas okt. lägre.
 Ped. (c. f.): Ped. k. I (i I: Okt. 2).
 eller:
 Man. I: Blockfl. 4.
 Ped. (c. f.): P. k. II (i II: Krumh. 8, Cymbel);

ped. spelas okt. högre eller loco, i senare fallet †
Gemsh. 2.

eller:

Gamla orgeln: Spetsfl. 4 och Täckfl. 4.

(c. f. i ped. kan förstärkas med Prestant 4)

J. N. Hanff: *Vår Gud är oss en väldig borg* (II, 73 a)

Överst. (c. f.): I Trump. 8, Okt. 2, Mixtur (loco)

eller:

I Dulcian 16, Trump. 8, Okt. 4 (spelas okt. högre).

Mellanst.: II Allt utom Larigot $1\frac{1}{3}$.

Ped. Dulc. 16, Gemsh. 8, Okt. 4.

J. S. Bach: *Allena Gud i himmelrik* (I, 39)

Man. I: Princ. 8, Okt. 4, Mixtur.

Ped.: Dulc. 16, Rauschkv. 4 ch. P. k. I o. II (i II: Krumh. 8).

När c. f. i ped. till sist kommer i långa notvärden: †

Subb. 16.

G. Carlman: *Befall i Herrens händer* (I, 18)

Överst. (c. f.): I Princ. 8, Okt. 4, Mixtur.

Mellanst.: II Rörfl. 8, Fl. 4, Gemsh. 2, Larigot $1\frac{1}{3}$.

Ped. Subb. 16, Okt. 4.

C. E. Rosenquist: *Vart flyr jag för Gud* (II, 50 a)

»Sopran o. Alt»: I Ged. 8, Valdf. 2.

»Tenor»: II Krumh. 8, Fl. 4, Gemsh. 2.

»Bas»: Ped. Subb. 16, P. k. I.

eller:

»Sopran o. Alt»: II Rörfl. 8, Fl. 4, Gemsh. 2.

»Tenor»: I Ged. 8, Kvintadena 4.

»Bas»: Ped. Subb. 16, P. k. II.

J. Nyvall: *Herre, dig i nåd förbarma* (II, 72 a)

Man. II: Rörfl. 8, Gemsh. 2.

» I: Ged. 8, Kvintad. 4.

Ped.: Subb. 16, P. k. II.

I

Man. I: Dulc. 16, Gemsh. 8, Okt. 4,

Kvintad. 4, Blockfl. 4, Nas. $2\frac{2}{3}$, Valdf. 2.

4 fotsk. mellan man. (i II: Gemsh. 2).

II

Överst.: I Ged. 8, Blockfl. 4, Valdf. 2.
 Mellanst.: II Krumh. 8, Gemsh. 2, Cymbel.
 Ped.: Dulc. 16, Okt. 4, P. k. II.

III

Tutti (P. k. I o. II); vid *ff* + Unis. k.

A. Runbäck: *O Jesu Krist, Till dig förvisst* (II, 44 a)

I

Man. II: Rörfl. 8, Fl. 4, Gemsh. 2, Larigot $1\frac{1}{3}$.

II

Överst.: I Kvintad. 4, Terz $1\frac{3}{5}$ (spelas okt. lägre).
 Underst.: II Rörfl. 8, Cymbel.

III

Man. I: Princ. 8, Okt. 4, Okt. 2, Mixtur.

W. Ahlén: *Vilken kärlek oss bevisad* (I, 26 a)

I

Man. II: Rörfl. 8, Gemsh. 2.

II

Överstämmorna: II Krumh. 8, Gemsh. 2, Larigot $1\frac{1}{3}$.
 Understämman: I Ged. 8, Kvintad. 4, Valdf. 2.

III

Överstämmorna: I Princ. 8, Okt. 4, Mixtur.
 Understämman: Ped. Dulc. 16, Princ. 8, Okt. 4, Rauschkv.,
 P. k. II (i II: som förut + Cymbel).

Det må betonas, att ovanstående endast är att betrakta som förslag bland många andra, och att registreringarna till de klassiska kompositionerna ej göra anspråk på att vara historiskt korrekta.

När dylik orgelmusik användes som inledning vid aftonbön, erhåller den ofta en diskretare, gärna sprödare registrering än den mera frodiga och festliga, som i allmänhet användes vid högmässans introitus-preludier eller postludier.

Vad den romantiska orgelmusiken beträffar, har denna under

senare tid använts ytterligt sparsamt. Detta beror dock ingalunda på att sådant inte skulle kunna spelas på vår nya orgel. Tvärtom har det visat sig att denna är väl rustad, även för återgivande av 1800-talsmusik, låt vara att somligt måste låta annorledes än tonsättarna tänkt sig. Med tanke på de sparsamma tillfällen, då orgelmusik här erfordras, skulle den romantiska musiken saklöst kunna undvaras. Och så är nog förhållandet även på många andra platser. Både gudstjänstbesökarna och åhörarna vid kyrkokonserter torde f. ö. ha mycket större behållning av den gamla (och kanske även den nya?) orgelmusiken, särskilt den, som bygger på våra gamla koraler. Trots denna syn på saken är undertecknad inte främmande för tanken att i sinom tid återupptaga åtskilliga av de nu ratade orgelverken, men hyser inga farhågor för att detta skall medföra någon längtan tillbaka till Gamba, Violin, Voix Celeste etc., etc.

Som redan påpekats är körens plats på nya orgelns läktare ytterst otillfredsställande. Orsaken är, att orgelverket placerats bakom den på läktarbarriären ställda, gamla fasaden; skulle denna ha flyttats tillbaka för att spelbord och kör skulle kunna få plats framför densamma, hade detta blivit en försämring i arkitektoniskt hänseende. Kören har därför fått nöja sig med det smala utrymme, som finnes söder om orgelhuset, där även spelbordet är placerat. Den körplats, som finnes uppe vid gamla orgeln, har, trots sina företräden, endast en ganska begränsad användbarhet. Sedan kyrkans koromgång vid restaureringen blivit frilagd, har kören där, längst i öster, fått ett användbart stort utrymme, ovanligt fördelaktigt i akustiskt hänseende. Vid konserter och i många fall även vid gudstjänster har körsången utförts där. Behovet av en liten piporgel, placerad i koromgången och avsedd att ackompanjera kören (i undantagsfall även liturgen och församlingen), har därför gjort sig alltmera gällande. Kyrkostämman har i anledning därav beslutat bygga en sådan »koromgångsorgel», innehållande endast 2 stämmor, en manual och bihangspedal (den senare, liksom gamla orgelns, på 1½ oktav). För att ej verka skrymmande och vanprydande och för att ej inkräkta på utrymmet för kör (och orkester) måste denna orgel vara så liten som möjligt. En Gedackt 8 (givetvis med klar och »tät» klang) och Principal 4, bildande fasad (pipverket tänkes stå fritt) samt ett 4-fotskoppel får vara tillfyllest. Ärendet är, då detta skrives, ännu ej färdigbehandlat av myndigheterna.

Det påstås ju att vissa församlingar söka överglänsa varandra i att bygga *stora* orglar. Utan att något tävlingsintresse varit drivfjädern, skulle Båstad efter koromgångsorgelns byggande kanske kunna sägas inneha 2 rekord: 3 piporglar, av vilka en skulle vara Sveriges *minsta*.

Albert Runbäck.

Svensk Tidegård.

Efter ärkebiskop Lars torde ingen i svenska kyrkan hava nedlagt så stort och förtjänstfullt arbete för den svenska tidegården som kyrkoherden i Söderköping, Arthur Adell, och kyrkoherden i Söndrum, teologie licentiaten Knut Peters. Det är en ganska storartad utsaga, men ingen torde kunna draga dess sanningsenlighet i tvivelsmål, även om författaren, för att undvika varje beskyllning för panegyrik, är villig att medgiva, att sedan nämnda utsaga blivit gjord, hava de mera iögonfallande anledningarna till att nämna de samtida tvenne ämbetsbröderna i samband med den store ärkebiskopen blivit uttömda.

Imponerad och tacksam ser man tillbaka på det arbete som under en följd av år utförts för tidegårdens återupplivande. År 1934 utkom vad man skulle vilja kalla grundvalen för detta arbete, nämligen »Veckans Tideböner». Det är en utomordentligt solid grund för fortsatt arbete. Det var även den gången en gåva till svenska kyrkan, så värdefull, att författaren till dessa rader för egen del och utan alla anspråk på objektiv giltighet skulle vilja ställa den närmast efter den heliga skrift, ett omdöme som kan synas vara överdrivet, men som fälles av en person, som under snart fem år dagligen brukat »Veckans tideböner» tvenne gånger i församlingens gemenskap med ett obeskrivligt skönt utbyte; tidebön under dagen och vespern har författaren läst ensam och ständigt med samma glädje och tacksamhet. Fyra år senare utkommo »Kyrkoårets aftonböner», som innehålla completoriet under advent, jul, nyår, trettondedag jul, fastan, passionstiden, påsk,

Veckans tideböner jämte tideböner för kyrkoåret. Sammanställda och utgivna av Arthur Adell och Knut Peters. Ny och utvidgad upplaga. 1939. C. W. K. Gleerups förlag. Lund.

Kristi himmelfärds dag, pingst och därtill vid enskilda högtidsdagar under trefaldighetstiden, vid kyrkmässa, ungdomsdag och »Då någon ligger på bår». Genom detta tillägg infördes kyrkoårets princip i tidegården.

När ärkebiskop Lars skrev sitt stora verk om tidegården, »*De Officijs*», skilde han på tidebönen, *cantus de tempore*, och helgonasången, *cantus de sanctis*. För den förra gav han utförliga anvisningar och de anslöto sig till det allmänkyrkliga kyrkoåret. Där emot ställde han sig avvisande mot helgonasången. Tidebönen menade han härstamma från kyrkans äldsta tid, då allt ännu var »rent och obemängt» och höll före, att den »har en ädlare och värdigare karaktär än den senare och yngre helgonasången.» I själva verket levde kyrkan under medeltiden i tvenne kyrkoår. Det som utformas genom påskens och julens festcirkclar med förberedelsestid, firningstid och efterfirningstid — advent, jul och trettondedagstiden samt fastan, påsken och trefaldighetstiden — är det gamla klassiska kyrkoåret. Vid sidan om detta firas helgonåret med alla helgonadagar. Det kan ej bestridas, att det stora antalet helgonadagar ofta kommer att förhindra kyrkoårets firning *de tempore*. När vi därför i våra dagar finna ett allt starkare intresse för helgonkalenderns restauration och observans, är det av stor vikt, att man därvid hela tiden har kyrkoåret *de tempore* för ögonen, och att dess firning bliver det angelägnaste. Alltjämt bjuder ärkebiskop Lars i »*De Officijs*» här en föredömlig hållning. Han avskaffar icke helt helgonåret. Han behåller apostladagarna och »martyrofficiet». Men den liturgiska synpunkten dominerar.

Studera vi nu Adell och Peters »Kyrkoårets aftonböner», finna vi med tillfredsställelse, att de helt följt den store ärkebiskopens principer. Vi finna completorium »På Apostladag» och »På Martyrdag». Likaså finns ett completorium för Alla helgons dag. Detta är att hälsa med glädje. Tvenne anmärkningar skulle man där emot vilja göra: Completoriet för »Ungdomsdag» förefaller överflödigt; ungdomsdagen borde liturgiskt infogas i kyrkoåret och completoriet borde vara dagens completorium. Vidare finner man completorium för »Passionstiden I» och för »Passionstiden II». Det förra är avsett för tiden från och med fastlagssöndag till och med veckan efter midfastosöndagen, det senare under tiden från femte söndagen i fastan till och med stilla veckan. I stället för fastlagssöndagen borde askonsdagen angivas som begynnelse dag för det första completoriet och det borde anvisas för fastan och

ej för passionstiden, vilken omfattar endast de tvenne sista veckorna i fastan. Att oklarhet råder i nutida svenskt språkbruk beror på tendenser, som gå tillbaka ända till medeltiden, men det är inga goda liturgiska tendenser. De böra i ett så förnämligt liturgiskt verk korrigeras.

Nu är en ny upplaga av tidegården under utgivande, och den präglas bl. a. av ett intensivt arbete på hymnerna och bönerna. Det man framför allt är tacksam för i denna nya upplaga är utökningen av tidebönerna under olika kyrkoårstider. Stora liturgiska värden hava åter blivit levande i svenska kyrkan. Man finner dessa i de matutiner och vesprar som den nya upplagan innehåller. Här förtjäna talrika detaljer att påpekas. Vi finna under advent de sköna O-antifonerna, som verkligen äro något av det allra ädlaste i tidegårdens rika skönhetskatt. Men varför hava endast fem av dessa sju antifoner medtagits? Visserligen kan man alltid skriva till de tvenne uteslutna i sitt eget exemplar, men bättre vore det, om alla hade varit tryckta. Julaftons och juldagens morgons antifoner äro strålande sköna, och psalmerna hava fått en mindre förkortad form än annars, vilket hälsas med tillfredsställelse. Hymnernas ädla klang låter oss ana vilket stort och vilket skickligt arbete, som ligger bakom deras form. Här har även kyrkoårstiden fått sin rätta benämning: vi möta rubriken »Fastan». Under det heliga *Triduum*, skärtorsdag, långfredag och påsklördag, hava vi fått de berömda matutinerna, som skänka så mycket av dessa dagars djupa innebörd och stämning. Anmälaren har saknat Improperierne och glatt sig över Påsksekvensen »*Victimae paschali*». Improperierne höra ej till någon av de upptagna tidebönerne, men de skulle kanske kunna införas på särskild plats. Av stort liturgiskt värde är det även, att Halleluja bortfaller under fastan och sedan festligt begynner vid påsk. Skola vi kunna hysa hoppet att snart även i högmässan få slippa sjunga Halleluja i fastan? I den nya upplagan möter man även en matutin »När H. H. Nattvard firas.» Nu är det visserligen sant, att nattvardens plats i svenskt gudstjänstliv är mycket undanskjuten; då den stundom firas, kan det väl kännas så högtidligt, att man tycker sig behöva en särskild matutin. Dock är det att anordna tidegården efter de rådande förhållanden — vilka vi naturligtvis måste hoppas skola bli ändrade! — under det att den allmänkyrkliga regeln bör vara, att då H. H. N. V. hör med till söndagens naturliga firning, läses söndagens matutin. Den nya upplagan skulle vinna i värde, om denna matutin utbyttes mot t. ex. Improperierne.

Då denna nya upplaga av »Veckans Tideböner» utkommer, hava vi fått ett svenskt breviarium av mycket stort värde. Det blir ett medel till andaktsliv i hela kyrkans gemenskap. Kyrkoårets rika skiftningar komma till sin rätt. Genom arbeten sådana som G. Lindbergs »Kyrkans heliga år», vars betydelse knappast kan över-skattas, och Sam Rönnegårds »Det heliga året», har en ny för-ståelse för rikedom och skönheten i kyrkoåret vunnit utbred-ning. En ganska allmän önskan finnes, att tidegården skulle er-bjuda större kyrkoårsomväxling. Så mycket större bliver tack-samheten över vad vi här få. Utgivarna hava redan bearbetat den gregorianska sången till mycket av det nya. Man förvånas och glädes, då man erinrar sig vilket väldigt material, som bearbetats och gjorts lätt tillgängligt, icke endast för lästa tideböner utan även för sjungna. Den som skriver dessa rader har under en följd av år tillsammans med sin församling sjungit veckans completorier enligt »Tidegudstjänster för en söndag och dess helgsmål jämte de övriga veckodagarnas completorier», som utkom 1936. Vidare föreligga »Antifonale till kyrkoårets aftonböner» och »Antifonale till tideböner för ungdom». Dessa senare tideböner finnas även i små billiga häften. Anmälaren vet av långvarig erfarenhet huru väl dessa bliva mottagna i söndagsskolan och av konfirmanderna för bruk i hemmet. Alla dessa olika delar av den svenska tidegården hava utkommit på C. W. K. Gleerups förlag i Lund, som i hög grad gjort sig förtjänt av erkännande för sitt intresse för denna stora angelägenhet. Ser man tillbaka på vad de båda utgivarna skänkt oss under kortare tid än ett årtionde bliver förvåningen lika stor som glädjen och tacksamheten.

Gunnar Rosendal.

Ett hymnologiskt storverk.

Intresset för den kristna psalmens och sångens utforskande är i ständigt stigande. Och de i ämnet utgivna böckerna användas flitigt, i studiecirklar, vid föredrag i ungdomskretsar och vid församlingsaftnar. Den direkta uppbyggelsen tjänas genom de in-

Oscar Lövgren: Våra psalm- och sångdiktare. En historisk framställning. I. II. Sv. Missionsförbundets förlag.

blickar i den kämpande och segrande, den bedjande och lovsjungande tron, som denna forskning ger oss del av. Det är tillika en ekumenisk gärning som främjas genom studiet av psalm och sång. Olika landskyrkor och bekännelsekyrkor, skilda riktningar och samfund mötas i den heliga sången.

Detta bekräftas genom de arbeten av pastorn i Sv. Missionsförbundet Oscar Lövgren vilka här i korthet skola anmälas.

Metoden beträffande denna forskningsgren kan variera. Man kan följa psalmböckernas, resp. sångböckernas, genesis och växlande innehåll genom tiderna och uppvisa dess spegling av teologi och fromhetsliv. Man kan gå på bredden med skildringar av psalmdiktare och deras levnadsöden. Man kan borra sig ner på djupet på någon viss punkt av denna väldiga domän och ge »det hela i delen». En enda psalm eller sång kan härvid visa sig avslöja en oanad rikedom. Materialet kan undersökas från dogmatisk och litterär synpunkt. I många fall finns det intimt samband mellan dogm och psalm. Dessa metoder utesluta givetvis icke varandra.

Lövgren har givit en historisk framställning, följt de skiftande tiderna och riktningarna, skildrat författarnas levnadsöden, bifogat fotografier, faksimiler etc. i tacknämligt stor omfattning. Varje avdelning följes av en litteraturöversikt.

Inom vissa områden var mycket arbete redan förut undangjort. För vårt lands vidkommande framförallt genom Liedgren. Danmark har också — för att nu hålla oss till de nordiska länderna — en beundransvärt rik populärvetenskaplig litteratur på detta område.

Men på vida fält var det för Lövgren att röja ny mark. Han har också genom arkivstudier lyckats få slag på en myckenhet förut okänt material, som ger överraskande rika resultat.

Arbetet i sin helhet, som ju måste röra sig med ett oerhört stort material, är ett hymnologiskt storverk.

Ett par exempel må belysa de nyvunna resultat, vartill Lövgren kommit genom sina primärundersökningar. Rutströms handskrivna exemplar av »Sions nya sånger», 130 välskrivna sidor, och »Sions evangeliska sånger», om 1.024 sidor och de upplysningar som därmed utvinnas beträffande den herrnhutiska sångarkretsen hör till de intressantaste partierna i arbetet (I sid. 204 o. f.). Likaså beträffande den nyevangeliska sången. Här uppvisar författaren t. ex. huru Rosenius kända Var jag går i skogar berg och dalar

utgör en bearbetning, med tillägg, till en i »Samling af Äldre och nyare Andeliga Sånger och Werser» ingående sång av herrnhutiskt ursprung, ägnat Tomas möte med den Uppståndne. Det är ett talande bevis för Rosenius andliga släktskap med den Zinzendorfska korsteologien, vari uttryck och hållning ibland påminner om katolsk Jesuhjärtasmystik. (Den anförda »Samling etc. ingår f. ö. som en av källorna till den originelle prästen Glasells Cancionale, till vilken jag i annat sammanhang hoppas få återkomma.) Vidare må antecknas Lövgrens med starka skäl framförda förmodan att lagman Cassel, icke Rosenius, är författaren till den mycket kända sången Vik ej ur mitt hjärta. Ej minst då det gäller Rosenius och Lina Sandell beundrar man författarens tålmodiga möda att undersöka sångernas ursprung och förekomst.

Den engelska sången på svenskt språkområde har Liedgren tidigare ägnat en undersökning. Lövgren fortsätter. Och dessa engelska och amerikanska författares produktion utfyller en stor del av arbetets del II.

Genom sin förut utgivna bok om Oscar Ahnfelt har Lövgren dokumenterat sin kännedom om nyevangelisk och anglosaxisk sång.

I en bebådad del III skall undersökningar föras fram till våra dagar. Del II behandlar tiden till och med den stora väckelsen på adertonhundratalets mitt.

Det är givet — författaren talar därom i företalet till del II — att på en del punkter ett arbete av denna väldiga omfattning måste kompletteras. Författaren ställer också detta i utsikt.

Man skulle då vara tacksam, om författaren beaktar sambandet mellan bönelitteraturen och psalmen. Bland psalmens källor ingå bönerna såsom en icke oväsentlig del. Det gäller Paul Gerhardts förhållande till Arndt, förlagan till Magnus Gabriel de la Gardies kända psalm etc.

Angående Cavallin och hans översättningar från danskan (t. ex. av Grundtvigs Härlig är den himmel blå) må beaktas hans ofta förbisedda Några ord om svenska kyrkopsalmboken, utg. 1873. Redan häri och icke först i hans psalmboksförslag 1882 återfinnas flera av hans översättningar — den nämnda Grundtvigspsalmen, Spittas Sion fruktar ingen fara och Gråt ej över Jesu smärta m. fl.

Att Lövgrens stora och betydelsefulla verk redan kommit till användning inom det kyrkliga arbetet, känner jag från flera håll.

Må det nu — det har sitt aktuella värde genom vår nya psalm-

bok och dess nyförvärv från äldre och nyare tider — få tjäna sitt höga syfte att stärka kärleken till den heliga sången. Må det dessutom bli en effektiv påminnelse om det gemensamma arvet i det fromhetsliv som lever i vår gamla svenska kyrka och i de olika s. k. frikyrkliga kretsarna.

Hilmer Wentz.

Den västsvenska förkunnelsen.

Kyrkoherde Gösta Nelson har i sina arbeten Biskop Johan Möller och Den västsvenska kristendomstypen givit en kyrkohistorisk teckning av den schartauska väckelsens förutsättningar, uppkomst och förlopp. I sin nu utgivna bok, *En studie i den västsvenska förkunnelsens struktur*, framlagd till diskussion vid årets prästmöte i Göteborg, behandlar författaren ett bestämt och centralt moment i den västsvenska förkunnelsen utifrån systematiska synpunkter. Han har satt som sin uppgift »att söka giva en motivbestämd *belysning* av ett grundläggande avsnitt av den västsvenska förkunnelsen, med andra ord att ställa in stoffet under vissa systematiska synpunkter och konfrontera det med nutida systematiska problemställningar» (sid. 5). Tidigare Schartauforskare, Rydholm och Hammar, ha observerat antinomdraget hos Schartau men utifrån sina rationella och psykologiska synpunkter ej kunnat komma tillrätta därmed. För att förstå Schartau måste man se motsättningarna i hans förkunnelse under den religiösa antinomiens synvinkel. Karakteristiskt för denna är, »att det restlösa hävdandet av tesen *eo ipso* frammanar antitesen» (sid. 18).

Utgångspunkten för undersökningen bildar en framställning av antropologien hos Schartau. Huvudsynpunkten är här den naturliga människans totala syndafördärv och vanmakt. Utifrån antropologien vinnas tre synpunkter på Schartaus framställning av nådens ordning: »1. Nådens ordning är enligt Schartau principiellt Guds väg till den avfallna människan. 2. De rationella och psykologiska kategorierna äro hjälpföreställningar. Nådens ordning är

Gösta Nelson: En studie i den västsvenska förkunnelsens struktur. Antinomidraget i nådens ordning. 203 sidor, kr. 4: 50. Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag.

icke en psykologisk process. 3. Nådens ordning är principiellt evangelium och icke lag. Schartaus användning av denna läropunkt har själavårdssyfte» (sid. 39/40). Vidare påpekar författaren, att orienteringspunkten för Schartaus åskådning är teocentrisk. Gud är ytterst utgångspunkten.

Efter en framställning av nådens ordning i den västsvenska läroutformningen kommer författaren fram till huvudframställningen, som i tre kapitel behandlar antinomidraget i nådens ordning hos Schartau, hans första västsvenska lärjungar och i sekelskiftets västsvenska förkunnelse. Ett genomgående drag hos Schartau är å ena sidan det restlösa hävdandet av Guds suveräna handlande, och människans trålbundenhet, å andra sidan en stark vädjan till mänsklig aktivitet. Lösningen på detta problem kan icke ske på logisk väg, utan det måste ses i den religiösa antinomiens ljus. Detta illustreras av författaren på flera punkter. Av intresse är, att Schartau själv har observerat antinomien, och att han söker att rationellt förklara den. Distinktionen mellan omvändelse, det som Gud verkar, och bättring, människans mottagande och användande av den helige Andes verkan, användes till ett sådant försök. Detta mottagande och användande är ytterst ett Guds verk. En annan fråga av intresse gäller syndens redliga övergivande, där författaren polemiserar mot Rydholms uppfattning, att Schartau lär ett den uppväckta människans bortläggande av synden i egen kraft och att det, som verkas i nya födelsen redan finnes hos den uppväckte. Mellan den uppväcktes och den pånyttföddes tillstånd skulle bara vara en gradskillnad. Enligt författaren är det här fråga om en artskillnad. Den uppväckte förlitar sig på syndens övergivande, den pånyttfödde är helt inställd under Guds kärlek. Senare delen av detta kapitel behandlar frågan om tron och dess upptändande från samma synvinkel. I andra kapitlet behandlas Nils Doch, J. H. Holmquist och G. D. Björck. Här påpekas, att huvudlinjen hos Schartaulärjungarna i fråga om antinomidraget är en tendens från en tidigare utjämning orsakad av beroende av stiftets tidigare bättre predikan, till ett skärpande med bortseende från varje försök till rationell förklaring. Undantag utgör här Björck, som företräder en utjämnande tendens. I det tredje kapitlet få J. N. Rexius, Lars Norborg och H. Fl. Ringius representera sekelskiftets västsvenska förkunnelse. Hos dessa finner författaren antinomidraget klart och oförmedlat.

Till detta endast några få ord: Den avgörande frågan är givet-

vis, om den religiösa antinomiens synpunkt är möjlig att lägga på materialet. Detta sammanhänger med frågan, om distinktionen mellan logisk och religiös antinomi kan upprätthållas. Författarens förnekande av, att nådens ordning är en psykologisk process, skulle jag vilja ifrågasätta. Det är ej säkert, att man kommer undan de rationella och psykologiska kategorierna genom att reducera dem till hjälpföreställningar. Och slutligen: Författarens ton vid uppgörelsen med tidigare Schartauforskare är en smula påfrestande. Deras frågeställningar torde ännu kunna tåla diskussion och det finns ingen anledning att tala om deras »tillhyggen» eller att företa »kritiska vidräkningar». I alla händelser är förebråelsen mot Rydholm för att han ej drivit motivforskningen i sin 1896 utgivna avhandling om Lära om nådens ordning i lutherska kyrkan meningslös.

Bengt Strömberg.

Recensioner.

Paul Nilsson: Klerker, sångare, knektar. Stockholm, Bokförlaget Natur och kultur, 1938. Pris h. 5: 50, inb. 7: 25.

Har prästen någon uppgift? Med den frågan trädde den unge västgötapastorn in i ämbetet. Utan att gå in på frågans svar i den djupare mening, i vilken den framställdes, måste en läsare av Paul Nilssons minnen svara att uppgifter åtminstone aldrig saktats honom personligen. Det är ett rikt och mångskiftande liv som breder ut sig för oss på dessa sidor: sockenpräst, regementspastor, hovpredikant, skald, författare, sångare, sånganförelse, soldathemsbyggare. Och allt med samma helhjärtade sinnelag. I allt samma omedelbarhet. Över allt samma brinnande entusiasm. Paul Nilssons namn skall gå till eftervärlden genom hans psalmer. Bland nutida

psalmister intager han en obestridd rangplats. Ingen har kanske arbetat mera nitiskt för psalmboksfrågans lösning än han. Säkerligen skulle vår psalmbok i åtskilliga stycken varit bättre än den är om man lyssnat mera till hans ord. Hans minnen utgöra en ovanligt fängslande läsning. Han äger en sällsynt förmåga av konkret framställning, som gör att man ser allting levande för sig när han berättar. Då man läser hans bok är det som om man såge en film, icke som om man hörde beskrivningar.

Paul Nilssons minnen äro i hög grad personliga liksom han själv. Däriligger deras styrka och deras svaghet. Det är en varm, impulsiv natur, vi i dem möta, för vilken orden icke äro till för att dölja tankarna. Ibland kommer man kanske att tänka på Karl-feldts ord om den tillbörliga vreden. Men om någon gång en fläkt av

nordanväder blåser en till mötes, så känner man dock, även då, att författaren i själ och hjärta är västanvinden som träder bland människorna oändligt blid. Liksom i verkligheten möter oss Paul Nilsson i sina minnen i första rummet som den varmhjärtade vännen.

Knut Peters.

J. J:son Hanzén: Järvsö kyrka och dess föregångare. Ljusdal 1938. Kr. 3: 50.

Den frikostiga kyrkofullmäktigeinstitutionen i Järvsö har bekostat publicerandet av kyrkoherde Hanzéns skildring av sin kyrka.

Den äldsta kyrkan på platsen från 1200- eller 1300-talen var en vackert välvd byggnad med många värdefulla inventarier, framför allt triumfkrucifixet (varav torson är bevarad) och en korkåpa, samt en rik mural utsmyckning av målaren Gadh från 1520-talet. Utökad med korsarmar under 1700-talet, befanns den småningom för liten, varför den gamla revs och en ny byggdes 1838 efter ritning av C. G. Blom Carlsson. J. O. Wallin sade om den efter invigningen: »Det var upplyftande att träda därin». Om man tillägger, att Agi Lindegren sedan förvandlat den litet bistra empireinteriören till en romersk basilika år 1892 och att arkitekten Fant 1932 ritat en barockhuv till tornet för att

om möjligt utplåna den strama empirekaraktären, får man fram en mycket typisk byggnadshistoria, omfattande en gedigen samling okunnighet från 1892—1932.

Byggnadshistorien är klart och enkelt framställd och med en rikedom på intressanta detaljer, som inte bara intressera ortsborna själva utan i många fall även fackmannen. Hanzéns bok bör därför anbefallas.

Bengt Cnattingius.

Haus Gottes. Ein Ratgeber, herausgegeben vom Kunst-Dienst, Berlin 1938.

Der Friedhof der evangelischen Gemeinde von Rudolf Spittel. Berlin 1938.

Av den energiskt verksamma organisationen Kunst-Dienst i Berlin har utgivits två små skrifter över aktuella frågor i kyrklig konstvård. Båda förtjäna att läsas och begrundas även i vårt land, ty de innehålla många goda synpunkter och flera värdefulla uppslag.

Skriften om kyrkogården bör kanske varmast anbefallas i Sverige, där t. o. m. ordet kyrkogårdskultur håller på att försvinna. På grundval av den tyska mönsterkyrkogårdsförordningen av den 27 jan. 1937 utvecklar R. Spittel grundläggande synpunkter på problemet.

Bengt Cnattingius.

Ny upplaga av Strängnäs-Missalet.

Redaktionen har i detta nummer glädjen att kunna meddela sina läsare en sällsynt tilldragelse inom svensk

bokhistoria och alldeles enastående inom den svenska liturgivetenskapens historia. Utsikter föreligga att inom

den närmaste framtiden få till stånd ett nytryck i faksimil av ett av våra medeltida missalen, nämligen *Missale Strengnense*.

Den svenska liturgihistoriska forskningen har hittills nästan uteslutande sysselsatt sig med det svenska gudstjänstlivets utveckling efter reformationen. Även om många detaljer ännu äro oklara, ligga dock huvuddragen av gudstjänstens historia under denna tidrymd fullt tydliga med undantag för själva övergångsperioden mellan medeltiden och nyare tiden, som emellertid bjuder på så många flera ännu olösta problem. En av huvudanledningarna till att dessa problem icke lösts och icke kunnat lösas är det utforskade tillstånd, i vilket praktiskt taget hela det svenska medeltida liturgiska området befinner sig. Att forskningen hittills huvudsakligen kommit att koncentrera sig på den efterreformatiska utvecklingen med förbigående av den medeltida grunden har sin naturliga förklaring i att detta område legat forskarna själva närmast i tiden och erbjudit en jämförelsevis lättbearbetad mark. Men till väsentlig del torde ock den styvmoderliga behandling medeltiden fått röna, ha sin orsak i källornas svåråtkomlighet. Även de lättast tillgängliga, de tryckta, existera kanske endast i ett eller annat, oftast defekt exemplar. Det torde därför få anses som den ojämförligt viktigaste uppgiften för den liturgiska forskningen för närvarande att sörja för utgivandet av åtminstone de viktigaste medeltida liturgiska böckerna i nytryck med utförliga register. Icke minst de goda registren äro av vikt såsom en av de bästa lättnader för en mera allvarlig forskning.

Ur dessa synpunkter har det önskemålet framkommit att med den moderna reproduktionsteknikens hjälp göra en nytryckning av *Missale Streng-*

nense och därigenom dels göra denna märkliga bok lättare tillgänglig för intresserade och dels, om något skulle hända det enda bevarade original-exemplaret, ha kvar en autentisk återgivning av detta. Hovintendent John Kroon i Malnö, känd för sin faksimiledition av Gustav Vasa-bibeln, har velat göra ett försök därmed. Om detta skall kunna fullföljas beror av det intresse, varmed tanken mötes, och en närmare redogörelse kan därför här anses befogad.

Hur önskvärt det än varit att återgivandet kunnat göras helt både i originalets färger och storlek, har detta visat sig ekonomiskt olösligt. Den utvägen har därför valts att förminska texten till 2/3 och i någon mån ytterligare reducera de stora marginalerna, varigenom det blir möjligt att återge ej blott den i svart och rött tryckta texten utan även de i blått inmalade anfangerna samt även de stora anfangerna i deras olika färger. För att ändå kunna ge en föreställning om Missalets verkliga storlek komma ett par sidor att även återges i originalstorlek och inhäftas vikta. Att tydligheten icke lider av denna förminskning och att editionen fullt kommer att fylla sin uppgift som arbets- och studieedition torde framgå av bifogade provblad.

Till den kompletta faksimileditionen kommer att fogas dels en inledning och dels ett utförligt register, utarbetade av kyrkoherde *Knut Peters*. Editionen beräknas kunna bli färdigställd till 1941 och kommer att kosta, bunden i enkelt pappband, kr. 50:— och bunden i helt skinnband, komponerat efter originalbandet, kr. 65:—.

För att i någon mån kunna täcka de betydande utgifterna med denna edition har hovintendent Kroon ansett sig behöva minst 100 abonnenter,

vilkas namn komma att särskilt intryckas i editionen såsom dess gynnare.

När redaktionen velat omnämna dessa planer, sker det i den förhoppningen att det skall bli möjligt realisera

dem och redaktionen vill på det varmaste anbefalla sina läsare att med begagnande av bilagda rekvisitionskort säkerställa utgivandet av detta enastående och intressanta medeltida liturgiska verk.

Årets kyrkomusikfester.

Kyrkosångshögtiden i Borås 20—22 okt. 1939.

Den femte allmänna svenska kyrkosångshögtiden kommer på anordnande av Sveriges kyrkosångsförbund, Sällskapet Kyrkosångens vänner och Sverigen allmänna organist- och kantorsförening att instundande höst den 20—22 oktober hållas i Borås. De båda sistnämnda rikssammanslutningarna ha sedan 1927 haft sina kyrkosångsmöten förlagda i samband med de allmänna kyrkosångshögtiderna. Årets kyrkosångshögtid blir alltså för dem deras tionde möte. Det har visat sig i hög grad gagneligt, att de tre rikssammanslutningarna för kyrkomusikens och den kyrkliga sångens befrämjande hålla sina möten och högtider gemensamt. Vårt hopp är, att den högtid, som i höst är avsedd att firas, skall stärka gemenskapen dem emellan och i vida kretsar främja intresset för kyrklig sång och musik.

Det preliminära programmet upptager förutom gudstjänster, föredrag och samtal verk av de klassiska mästarna Palestrina, Praetorius, Schütz, Buxtehude och Bach ävensom kompositioner från nyare tid. Programmet kommer, då det föreligger färdigt, att refereras i tidskriften »Kyrkosångsförbundet».

Till Sveriges Kyrkosångsförbund anslutna kyrkokörer ävensom till vårt lands präster och kyrkomusiker och alla för kyrkomusiken intresserade

riktas härmed en inbjudan att deltaga i den stundande kyrkosångshögtiden.

Anmälan om deltagande skall göras av *körförbund* före den 15 maj med angivande av ungefärligt antal deltagare, av övriga före den 15 september.

All korrespondens riktas till »Kyrkosångshögtiden, Borås».

Borås i mars 1939.

Bengt Jonzon, Biskop.

Ordf. i Sveriges Kyrkosångsförbunds centralråd.

Gustaf Aulén, Biskop.

Ordf. i Kyrkosångens Vänners centralkommitté:

David Ahlén, Musikdirektör.

Ordf. i Sveriges Allmänna organist- och kantorsförenings centralstyrelse.

Gustaf Ljunggren,

Biskop i Skara stift.

Sam Melin,

Ordf. i Kyrkosångens Vänner i Skara stift.

Herman Ahrén,

Ordf. i Skara stifts Organist- och Kantorsförening.

Paul Nilsson,

Ordf. i Västergötlands körförbund.

V. E. Lundquist,
Ordf. i Sjuhäradsbygdens körförbund.

E. Beskow,
Ordf. i Organisationskommittén.

Werner Ekström,
Musikdirektör.

Karl Elfman,
Läroverksadjunkt.

Nils Höglund,
Överstelöjtnant.

Karl Linnander,
Stadsombudsman.

S. H. Munthe,
Forstmästare.

Sven Sandwall, Fabriksidkare.
Stadsfullmäktiges i Borås ordf.

Referat över mötesprogrammet.

Fredagen den 20 oktober öppnas mötet kl. 1 med inledningsgudstjänst i Caroli kyrka. Eftermiddagen ägnas åt föredrag av docent C.-A. Moberg om Heinrich Schütz, musikgudstjänst för

advent- och jultiden, varvid utföras M. Franck: Hosianna och Buxtehude: In dulci jubilo, föredrag av komminister I. Sahlin (Kyrkomusikens förkunselsevärde) samt konsert med bl. a. Pergolesi: Stabar mater och Bachs Magnificat på programmet.

Lördagen inledes med morgonandakt och musikgudstjänst för passionstiden (Palestrina: Låtom oss med Jesus vandra och Schütz: Jesu sju ord på korset) föredrag av domkyrkoorganist H. Weman om orgelns gudstjänstliga uppgifter med orgelandakt samt konsert varvid framförs bl. a.: Wikanders Mässa, Distlers Aftonkantat och Roman: Jubilate.

Söndagen ägnas åt skriftermål och nattvardsgång samt högmässa och hymnkonsert varvid rikskören framträder och presenterar Hammerschmidt: Lyften, I portar edra huvuden, Allegri: Miserere. Prætorius: Nu prisen alla Gud, D. Olson: Jag kommer av ett brusand hav, Widéen: Dig vare lov och pris, Prætorius: Gud trefaldig statt oss bi. Västerås stiftskör sjunger: Roman: Davids ps .112 och Schütz: Min själ skall lova Herren.

Tredje Nordiska kyrkomusikermötet i Köpenhamn 2—5 juni 1939.

Program:

Fredagen den 2 juni.

Kl. 11.00. Inledningsgudstjänst i Københavns Domkirke.

Kl. 13.00. Inledningsmöte på Christiansborgs slott. Välkomstord. De utländska representanterna framföra sina hälsningar.

Kl. 13.30. Föredrag på Christiansborgs slott av domprosten dr. C. J. Scharling, Roskilde: »Kyrkomusikern och kyrkans gudstjänst».

Kl. 16.00. Finlands-svensk konsert. Sct. Pauls Kirke.

Kl. 19.30. Norsk konsert. Vor Frelzers Kirke.

Kl. 21.15. Supé å Haandværkerforeningen.

Lördagen den 3 juni.

Kl. 10.00. Norsk gudstjänst. Frederikskirken.

Kl. 12.30. Isländsk-dansk konsert. Helligaandskirken.

- Kl. 14.30. Föredrag av organisten O. E. Thuner: »Liturgiskt orgelspel». Därefter förhandlingar. Helligaandshuset.
- Kl. 17.00. Köpenhamns magistrat motager de utländska representanterna och medverkande på rådhuset.
- Kl. 20.00. Konsert av »Københavns Dreng og Mandkor». Christiansborg Slotskirke.

Söndagen den 4 juni.

- Kl. 10.00. Dansk högmässa (efter reformationstidens mässböcker). Christiansborg Slotskirke.
- Kl. 14.00. Svensk gudstjänst. Roskilde Domkirke.
- Kl. 20.00. Finsk konsert. Christiansborg Slotskirke.

Måndagen den 5 juni.

- Kl. 8.30. Liturgisk andakt. Därefter utflykt till Hillerød. Frukost. Konsert i Frederiksborg

Slotskirke på den år 1612 av Esaias Compenius byggda orgeln.

- Kl. 17.00. Finsk vespergudstjänst. Christiansborg Slotskirke.
- Kl. 20.00. Svensk konsert. Københavns Domkirke. Avslutningshögtidlighet i Københavns Domkirke.

Anmälan om deltagande torde före den 1 maj insändas till kantor Carl Ljungdahl, Järna, som vidarebefordrar densamma till mötesbyrån i Köpenhamn. Deltagareförteckning införes i mötets programbok.

Mötesdeltagare från Sverige, Norge och Finland erlägga ingen mötesavgift.

För supén den första mötesdagen erlägges 6 kr. Resan (tåg) till Roskilde på söndagen kostar 1:60 och resan (automobil) till Hillerød på måndagen 4 kr., inkl. frukost.

Rum i Köpenhamn kostar på första klassens hotell 6—8 kr. pr dygn och på missions- och högskolehotell 2:50 och 3 kr. pr dygn. Mat kan intagas på hotellen eller till mycket billigt pris på mjölkbarer och automater.

E V A N G E L I S K T I D E G Ä R D

Utgiven av Arthur Adell och Knut Peters.

TEXT

Veckans Tideböner

jämte tideböner för kyrko-
årets högtider.

Utkommer under maj 1939.

Särtryck:

På söndagen vid completorium. 8 öre.
50 ex. 3:—; 100 ex. 5:— kr.

Kyrkoårets attonböner.

Häft. 1: 50. Klotb. 2: 25.

Tideböner för ungdom.

Häft. 35 öre.

Minst 50 ex. 25 öre.

Tideböner vid kyrkmässa.

Häft. 50 öre.

Minst 50 ex. 35 öre.

Svensk Tidegård.

Omfattar: Veckans tideböner, Kyrkoårets aftonböner och Tideböner vid kyrkmässa. (Under utgivande.)

MUSIK

I. Tidegudstjänster för en söndag

och dess helgsmål jämte de övriga veckodagarnas completorier, 2:a uppl.

Häft. 2: 50, Klotb. 3: 75.

Resterande exemplar av 1:a upplagan tillhandahållas till ett pris av kr. 1:50.

Särtryck:

1 a På lördagen vid vesper	25 öre
1 b På lördagen vid completorium... 25	»
1 c På söndagen vid matutin	50 »
1 e På söndagen vid prim	15 »
1 g På söndagen vid vesper	25 »
1 h På söndagen vid completorium 25	»
1 i Te deum	15 »
1 k På fredagen vid completorium 25	»

Matutin och vesper för högtider.

3 a Vid vesper under advent	35 öre
4 Julotta (utgiven av K. Peters och A. Runbäck, med orgelack.) 75	»
5 Vid vesper under passionstiden 25	»
6 a Vid vesper eller laudes under påsktiden	60 »
7 Vid matutin eller laudes på Kristi himmelfärdsdag	60 »
8 a Vid matutin eller laudes på Mikael's dag eller ungdomsdag ...	60 »
9 a Vid matutin eller laudes på Alla helgons dag	60 »
9 b Vid vesper på Alla helgons dag 25	»

II. Antifonale till Kyrkoårets aftonböner.

Häft. 3:— kr.

Särtryck.

3 b Vid completorium under advent 25	öre
6 b Vid completorium under påsktiden och Kristi himmelfärdsdag 25	»

X. Antifonale till Tideböner för ungdom.

Häft. 2:— kr.

XX. Morgonböner för skolan

3:e uppl. 35 öre.

XI. Antifonale till Tideböner vid kyrkmässa.

Häft. 2: 75 kr.

Svenskt Antifonale.

Omfattar: Tidegudstjänster för en söndag; Matutin och vesper för högtider under kyrkoåret; Antifonale till Kyrkoårets aftonböner; Antifonale till Tideböner vid kyrkmässa och Antifonale till Tideböner för ungdom. Klotb. 15: 50.

SKRIFTER I TEOLOGISKA OCH KYRKLIGA ÄMNEN

1. *Yngve Brilioth*: Kulturutveckling och kristendom. 0:60.
2. *Axel Melin*: Vägar till kyrklig förnyelse. En kritisk överblick. 1:—.
3. *Valfrid Hedín*: Svensk kristendom. 0:75.
4. *Hilding Pleijel*: Ungkyrkorörelsen i Sverige. 1:—.
5. *Arthur Adell*: »Kanaans tungomål» eller tidningssvenska i nutida predikan? 0:60.
6. *Yngve Brilioth*: Kampen om kyrkan. 0:85.
7. *Gustaf Aulén*: Kyrka, dogm och evangelium. 0:85.
8. *Otto Wachtmeister*: En lekmands syn på kyrkan. 0:60.
9. *Emil Brunner*: Det ekumeniska problemet och grupprörelsen. 0:75.
10. *Axel Johansson*: Försoningen. 0:85.
11. *Martin Lindström*: Svensk teologi av i dag. 1:50.
12. *Yngve Brilioth*: Bibelkunskapens förnyelse. 0:60.
13. *Lechard Johannesson*: Kvinnan i kyrkans ämbete. 0:75.
14. *Johannes Ljunghoff*: Jesus som undervisare. 1:—.
15. *Joh. Lindblom*: Gamla Testamentet i kyrka och teologi. 1:25.

»denna serie ... i så hög grad fri från likriktning och schablon, ett forum för en frispråkig och ibland smått djärv kristendomsdiskussion. Bara tre sådana böcker som Martin Lindström: »Svensk teologi av idag», Axel Melin: »Vägar till kyrklig förnyelse» och Valfrid Hedín: »Svensk kristendom» förslår mer än väl att motivera hela företaget.»

Pastor John Nilsson i Nya Dagl. Alleh.

»... den förträffliga serien Skrifter i teologiska och kyrkliga ämnen...»
Teol. D:r Sven Silén i Svensk Kyrkotidning.

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

BIBLIA,

thet är All then
helgha scrifft
på swensko.

Tryckt i Uppsala 1540-41.
(Gustav Vasas Bibel)

Faksimiledition, med efterskrift av
ISAK COLLIJN. Solitt skinnband
efter samtida förebilder.

Pris kr. 150: -

...»När man ser den ståtliga voly-
m, som blivit resultatet av för-
läggarens och författarens gemen-
samma arbete, gripes man av
verklig beundran för den initiativ-
kraft, den tekniska skicklighet och
den bibliografiska lärdom som här
förenats. Den svenska reformatio-
nen har här fått ett monument,
som svårligen kan överträffas...
I sin helhet kan verket betecknas
som ett monumentalt bevis på
vad svensk bokindustri f. n. kan
åstadkomma.» (Dr. O. Wieselgren)

Bör ej saknas i någon svensk kyrka.
Bekväma betalningsvillkor.

A.-B.

Malmö Ljustrycksanstalt

John Kroon

Tel. 282 80

M a l m ö

Musiktryck

AV ALLA SLAG MED
SÅVAL STUCKNA SOM
KOPIERADE NOTER

BRÖDERNA
LAGERSTRÖMS
LITOGRAFISKA ANSTALT
FLEMINGGATAN 16 / STOCKHOLM
TELEFON 231880

E. A. Setterquist & Son

ÖREBRO TEL. 103 04
Sveriges äldsta orgel-
fabrik.
Grundlagd 1835

Tillverkar: Kyrkorglar enligt den
moderna orgelrörel-
sens principer.

Utför: Om- och tillbyggnad-
er av äldre orgelverk,
reparationer, omstäm-
ningar o. rengöringar.

Elektriska fläktar med
garanti för ljudlös
gång inmonteras.

*Firmans fria kombinationssystem
har erhållit de amplaste lovord av
de mest framstående orgelmusici.*

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell o. hem,
om- och tillbyggnad,
reparation o. stämning,
anläggning för elek-
trisk bälgrift.

Orgeltjänst
Ingenjör Bo Wedrup
St. Göransgatan 23
UPPSALA - TEL. 6357 - 301

KYRKLIG KONST

ALLT FÖR INREDNING AV
KYRKA KAPELL OCH
FÖRSAMLINGSSAL

TEXTILIER

MÄSSKRUD ALTARSKRUD
FANOR MATTOR

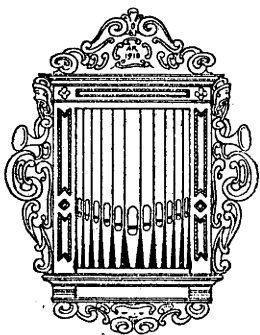
KONSTHANTVERK

TAVLOR SKULPTURER
HELGPRYDNADER
VAXLJUS

FÖRSLAG OCH RÅD LÄMNAS
KOSTNADSFRETT PÅ BEGÄRAN

LIBRARIA

JAKOBSBERGSG.15. STOCKHOLM

H. LINDEGREN

ORGELBYGGARE — GÖTEBORG

POSTADRESS: KCM MENDÖRSGATAN 12
TELEFONER: BOSTADEN 14 26 38, FABRIKEN 14 93 38

Tillverkar piporglar, som utmärka sig
för hållbarhet o. konstnärlig intonation.
Svenskt, gediget arbete och bästa
material.

Mångårig personlig erfarenhet.

HANDBOK I ORGELKÄNNEDOM

Av CARL E. ROSENQUIST.

Rikt ill. 4:75.

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

A. Mårtenssons Orgelfabrik A.-B.

Tel. 1119

L U N D

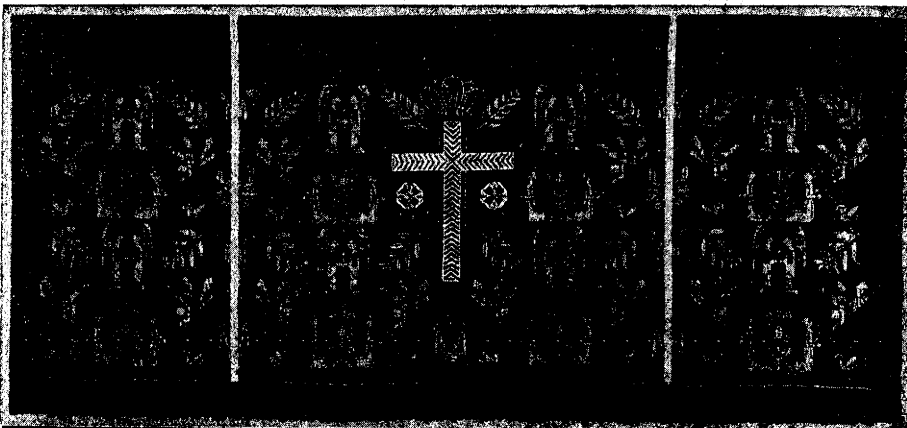
Tel. 1119

PI P O R G L A R

för kyrkor, kapell och samlings-
salar. Ett gediget arbete av modernt
konsthantverk.

Ombyggnadsarbeten såväl som re-
staureringar och fläktinstallationer
utföras med omsorg och
yrkesskicklighet.

Införda våra förslag.

A. B. ELSA GULLBERG TEXTILIER OCH
INREDNING

· STOCKHOLM · GÖTEBORG ·

KYRKLIG KONST UNDER LEDNING AV

MÄRTA AFZELIUS